

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №9 (73)
(верасень)

www.lit-bel.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскія падзеі верасня	...c. 2.
«ЮБІЛЕЙ»: легендарны Зосыцы ВЕРАС — 120 гадоў	...c. 3.
«СЭ»: Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК — пра турэмныя дарогі Максіма ТАНКА	...c. 4-5.
«ПРОЗА»: апавяданні Зміцера ДЗЯДЗЕНКІ	...c. 6.
«ФОРУМ»: Як дзікай архідэя Святланы МОРА і «Асот і крапіва» Веры БУЛАНДЫ	...c. 7.
«ДРАМАТУРГІЯ»: камедыя «Каштоўнасць з антыкварыяту» Ніла ГЛЕВІЧА	...c. 8-9.
«ТАЛАКА»: «Ноч свабоды» Міхася БУЛАВАЦКАГА і «Каса і камень» Сяргея УКРАІНКІ	...c. 10.
«ПЛАМЯЦ»: развітанне з Мікалаем Мельнікам	...c. 11.
«НАРЫС»: «Светлы сmutак...» Алесія БЯЛЯЦКАГА	...c. 12-13.
«КРЫТЫКА»: рэцензія Анатоля СІДАРЭВІЧА на выдані пра Максіма БАГДАНОВІЧА	...c. 14.
«ДРУК»: агляд ЛегАЛА новага часопіса «ДЗЕЯСЛОУ»	...c. 15.
«ЛІТКАКТЭЙЛЬ»: страсці па Нобелю, а таксама іншыя прэміі і сусветная літаратурная чуткі	...c. 16.

▶ ЗГАДКІ

«СВЕТЛЫ СМУТАК ПА ВЕЧНАЙ РАДЗІМЕ»

Алесь БЯЛЯЦКІ

50 гадоў — зеніт чалавечага жыцця. Час падводзіць вынікі.

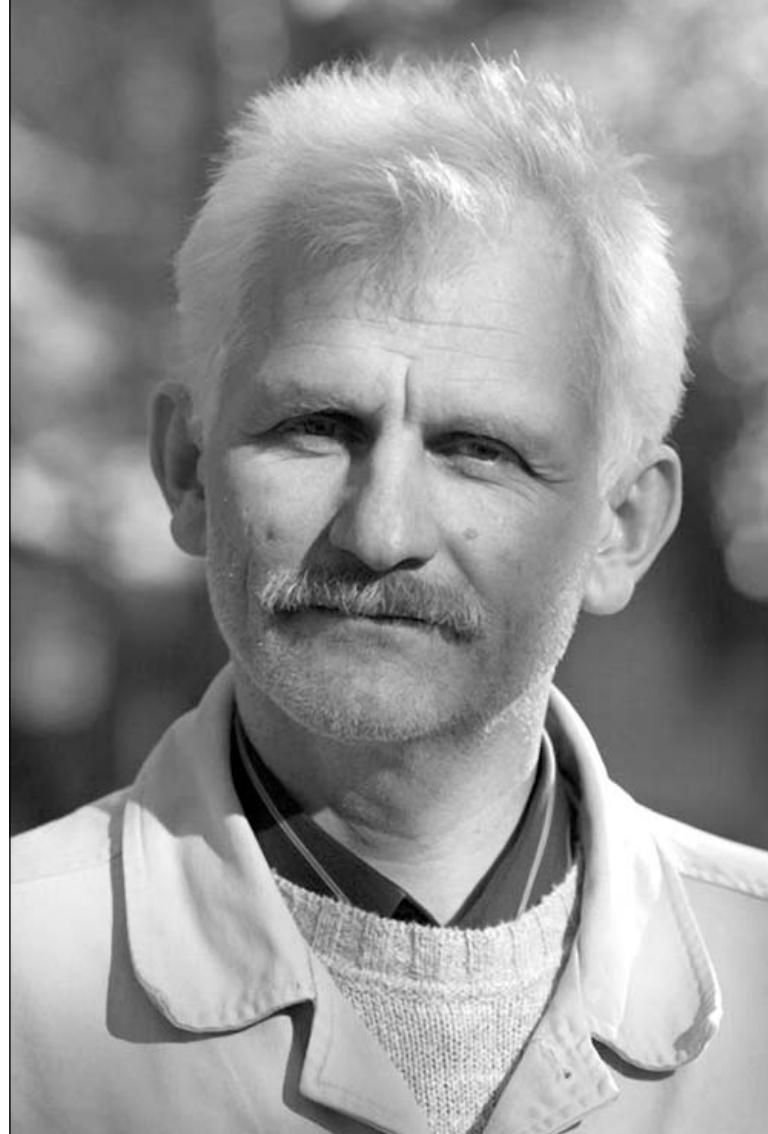
Хаця ў кожнага чалавека — па-разнаму. Некалі паўвека чалавечага жыцця былі ўжо старасцю. Так вось Яна Баршчэўскага, аўтара «Шляхціца Завальні», Рамуальда Падбярэзскі называе «дзядком». І Янка Купала, якому не было яшчэ і сарака пяці гадоў, перадае паходню беларускасці наступнаму, маладому пакаленню...

Чаму я начаў свае нататкі з такіх развагаў? Ды таму, што пяцьдзесят гадоў спаўняеца і мне. Мае сябрукі і прыяцелі, мае аднагодкі, мае пакаленне адзін за другім бяруць гэты рубеж: Сяргей Дубавец, Віктар Івашкевіч, Барыс Пятровіч, Язэп Янушкевіч, Вінцук Вячорка, Славамір Адамовіч, Анатоль і Васіль Дэбішы і іншыя.

50-ці гадовы юбілей адзначаю ѹ мой стары, можна сказаць, старажытны сябра Сяржук Сыс. Да ягонага юбілею выйшла першая кнішка ягонаі паязі «Стрэмка», якая ўвабрала ў сябе выбраныя вершы. Штоў да гэтай кніжкі ён доўга. Дасюль у яго магло быць ужо і некалькі кніжак, прынамсі, напісаных Сержуком вершаў хапіла ба на іх. Але магло быць і так, што і гэтая кніжка не з'явілася б. Чаму? Да зеля гэтага трэба ведаць характеристар, натуру майго сябра. А натура і тэмперамент у яго — ого! Яшчэ той.

Пазнаёміліся мы з ім тады, калі паступалі на гісторыка-філаграфічны факультэт Гомельскага ўніверсітэта. Лета далёка 1979-га года было гарачым. Мы паспы 10-ці класаў, ён — заспенскай вясковай школы, я — светлагорскай гарадской. Нам па 17 гадоў. Мы абодва кучараўвяя з даўгаватымі валасамі па тагачаснай моладзевай модзе. Ён — чарнавалосы, смуглівы, каравокі, як цыган, я — блакітнавокі, беласкуры з попельнымі кудзерамі. Была яшчэ і трэцяя шатэністая галава сядрод аўтографентаў — Едрусь Акуліна. Мы кучараўвяя сябравалі ўтро.

Пісаць пра чалавека, з якім мы сябруем з 17-ці гадоў, гэта ў значнай ступені пісаць пра самога сябе. І яшчэ адное, што апрача ўзросту і кучараўвых галаваў і паступлення аўядноўвала нас — любоў да прыгожага пісьменства. Едрусь ужо бачыў сябе пазтам. Ён друкаваўся ў «Бярозкі» і нават твор на ўступных іспытах па беларускай літаратуре ва ўніверсітэт напісаў у выглядзе зрыфмаванай паэмі. Сержук і

я таксама пісалі вершы. Ён пабеларуску, а я яшчэ па-расейску, але з цвёрдым намерам перайсці на беларускую. Дзяля беларускай мовы, якую я хацеў дасканала вывучыць, уласна і паступаў на беларускую філаграфію. Якое адчуванне ў мене было пасля знаёмства з Сержуком Сысом, гэтым страшэнна жывым хлопцам? Як быццам бы я сустрэў родную душу. Напачатку верасня мы з сваіх хатаў і кватраў прыехалі ў Гомель вучыцца. Інтэрнат першакурснікам не давалі. Едрусь уладаваўся на кватэры ў роднай цёткі, а мы з Сержуком ліхаманкава шукалі кут, каб прытуліцца. Першыя ночы я ўвогуле начаваў на гарадскім аўтавакзале. Урэшце Сержук усё ж такі неяк уплішчыўся ў інтэрнат на вуліцы Кірава, а я зняў прахадны пакойчык у прыватнай хаце, варыў на абед штодня бульбу з лупінамі і паліў торфабрыкетам грубку.

Не скажу бы, што нашыя стаункі былі заўсёды роўнімы. Сержук быў неверагодным жэўжыкам, энергія з яго валіла цераз край. Яму ні хвіліны не

ужо вялікія гроши. Памятаю гэтае ўнутранае задавальненне, што вось — задумалі і зрабілі! А назаўтра быў сум, навеяны старымі могілкамі, шэрым сутонлівым надвор'ем, расшуканаю намі сціплаю магілкай паэта з невялікай шэрай пірамідкай з пабітага імхом і часам пясчаніку, з надпісам на ім, зробленым «ніправільна тарашкевіцу». І высокія чорныя змрочныя кіпарысы, і дзіўныя пальмы на гарбатых вуліцах Ялты, і царква, дзе адпявалі Максіма Багдановіча, і набярэжная, дзе няспешна прагульваліся адпачывальцы...

Тая нашая паездка ў Ялту была вынаходка Сержука Сыса дзеля ўсведамлення сваёй індывідуальнасці, для стацяўлення свайго асабістага творчага я.

Улетку 1980-га, пасля летняй сесіі, зборнай камандаю гісторыкаў, філогагаў і матэматыкаў мы паехалі ў будатрада на Хойніцкі раён, у вёску Бабчын, будаваць цагляныя дамкі. З гэтага будатрада захаваўся ў мене адзін памятны фотаздымак, дзе мы ўтро: Толік Сыс, Едрусь Акулін і я — нахілі жалезную бочку і выліваем з яе бетонны раствор у падмурак аднаго з гэтых дамкоў. Дзесьці побач працаўаў і Сержук Сыс. Мы жылі ў актавай зале сярэдняй школы, на якой вісела шыльда ў гонар Станкевіча-Палескага, партынага чыноўніка і пісьменніка, які быў родам з Бабчынай, хутчэй за ўсё, дапамагаў будаваць гэту школу. Побач стаяў будынак старой, яшчэ дарэвалюцыйнай школкі з чырвонае цэглы, у якім месціўся вучнёўскі інтэрнат. Натуральна, мы тады не ведалі, што тут, у педтэхнікуме, вучыўся прэм'ер Беларускай Народнай Рэспублікі ў эміграцыі, сталінскі вязень, літаратар і гісторык Яўген Калубовіч, якога разам з іншымі хлапчукамі-студэнтамі арыштавалі яшчэ напачатку 30-ых гадоў за антысавецкую беларускую дзейнасць. Таксама мы не ведалі, што дасюль родам паэт Мікола Мятліцкі, які ў гэты час у Менску пачынаў масціц сваю літаратурную кар'еру. А вось з ягонымі стрыечнымі братам, які поўным аказаўся, мы пазнаёміліся аднойчы ўвечары, калі Сержук, Едрусь і я сядзелі каля цяпельца разам з бабчынскімі дзяўчычатамі і гаманілі пра штосьці. І раптам узнік гэты стрыечнік Мятліцкага Міколы, які абурыйся такой ідyllічнай карцінай: як так — чужкія хлопцы і тутэйшыя дзяўчычаты! У выніку ён раскідаў наша цяпельца, схапіў за руку і звёў адну з дзяўчычат, за што літаральна прац некалькі хвілінаў быў дагнаны і

крыху павалтужаны. Запомніў ён, як самага прыкметнага, Сержука Сыса, і хутка разгарзлася супрацьстаянне паміж мясцовымі хлопцамі і будатрадаўцамі. Быў набег тутэйшых на наш лагер у школе. Шукалі Сержука. І, каб прыхаваць яго, палова будатрада, у тым ліку і Анатоль Сыс, і Едрусь, і я, і, натуральна, сам Сяржук, калі паехалі мыцца ў Хойніцкую лазню, заадно і пастрыгліся налыса...

І яшчэ згадваецца: ва ўніверсітэце мы ходзім разам ва ўніверсітэцкі гуртак на Ярцаўскую «Крынічку». І вось там я ўпершыню чую гэты верш, які распачынае Сержукоў зборнік вершаў:

У горадзе шэрым,
 квадратна-кубічным,
 усцяж паралельным
 і скрэз сіметрычным,
 дзе сціплае сонца
 з-за гмахаў звісae
 i промні, што дзіды,
 туман прабіваюць,
 дзе коміны неба
 паранілі дымам,
 дзе пахне мазутам,
 іржай і бензінам,
 скрэз панцыр асфальту,
 праз тоўшчу бетону,
 прабіўся да сонца
 парастак
 клёна.

Віктар Ярац хваліць і падтрымлівае Сержука: пішы далей. Толік Сыс крытыкую. Адтогодайца пахвалы амаль немагчыма. А верш, між іншым, атрымаўся праграммным. Таму, мабыць, і змясціў Сержук Сыс яго ў сваю «Стрэмку». Гэта ж мы — тыя самыя парасткі клёну, прабіліся ў чужым горадзе. У зруслікаваным і наскрэз савецкім тагачасным Гомелем. А ці моцна ён змяніўся з тых часоў? Горад, ані Гомель, ані Менск затым, так і не стаў для Сержука чымосьці прымальнім, камфортыным і ўтульным. І чым даўжэй ён жыў у горадзе, тым больш разумеў гэта: «Самнай, нібыта стрэмка пад скураю, падарожнічай Смутак... Мой светлы Смутак па маёй вечнай Радзімі»...

На першым курсе мы патрапілі на фальклорную практику ў Жыткавіцкі раён. Пасля яе я вельмі палюбіў беларускую народную песню. Празней час, пазычыўшы на кафедры пераносны стужкавы магнітафон, паехаў у вёску да маёй бабулі па маці Соні (Сафіі) у вёску Будніцкі Двор Нараўлянскага раёна. Са мною за кампанію паехаў Сержук Сыс.

Працяг на стар. 20-21 (12-13) ▶

НАВІНЫ

10 (2)

КІНО

ФІЛЬМЫ БЫКАВА

У Расіі экранізуюць аповесць Васіля Быкава «Афганец», паведаміў «Беларускі партызан».

Аповесць пра няспраўджа-на тყыназабойцу — «афганца» Ступака, які лічыць вінаватым ва ўсіх выданах Беларусі яе кіраўні-ка і вырашае пакласці гэтаму канец...

«Афганец» — рэч моцная, і яна яшчэ і нечакана актуальная: разгон дэмантрацый, АМАП, пошуки ўнутраных і зневініх ворагаў. Можна нават падумаша, што Улад Фурман (Уладзілаў Фурманаў) вырашыў зняць анты-пушніскае кіно, але ён сам кажа пра тое, што паспрабуе адысці ад палітыкі ў фільме.

«У мяне шлях да Быкава пачаўся праз працу над экранізацыяй яго аповесці «Бліндаж». А перад гэтым мы здымалі ў Беларусі ваенную карціну «Наркамаўскі

абоз». Здымкі былі складаныя і вельмі з'ядналі здымачную групу. І неяк беларускі прадзюсар карціны даслаў мне спасылку на аповесць Быкава «Афганец»... Мяне цікавіць творчасць Быкава як пісьменніка, як мастака, як сумленаага, прыстойнага грамадзяніна», — адзначыў рэжысёр.

Між тым стала вядома, што знятты па іншай аповесці В. Быкава фільм рэжысёра Сяргея Лазініса «У тумане» ўвайшоў у спіс карцін, якія будуть прэтэндуаць на галоўную ўзнагароду 25-й цырымоніі ўручэння European Film Awards.

Увогуле, за ўзнагароду будуть змагацца 47 карцін з 31 еўрапейскай краіны. Намінантаў у розных катэгорыях вызначаецца 2 тыс. 700 членоў Еўрапейскай кінаакадэміі.

Спісы намінантаў будуць аб'яўлены 3 лістапада ў час кінафестывалю ў іспанскай Севільі. Галоўная цырымонія адбудзеца 1 снежня на Мальце.

ІМПРЭЗА

«БАБІНА ЛЕТА-2012»: НЕБА НІНЫ МАЦЯШ

Ужо трэці год запар у Белаазёрску праішло свята «Бабіна лета», прысвечанае дню народзінаў знакамітай паэтэсі Беларусі Ніны Мацяш.

20 верасня у горад, дзе жыла і працавала паэтэса, традыцыйна прыязджают калегі-літараторы з усёй краіны, каб пабываць у яе кватэры, на якой усталяваная мемарыяльная шыльда, у бацькоўскім доме, ускласці кветкі на магілу Ніны Язэпаўны.

Дзякуючы арганізаторкам фестывалю — выкладчыцы Галіне Скарэне і дырэктары мясцовай бібліятэкі Тамары Кузняцовой — праграма была надзвычай насычанай. Многія шанавальнікі памяці Ніны Мацяш (апрача белаазёрцаў прыехалі гості з Мінска (старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч, намеснік Алеся Пашкевіч і Эдуард Акулін, а таксама Анатоль Вярцінскі, Васіль Жуковіч і Анатоль Іващенка), з Брэста (паэт і мастак Лявон Валасюк, выкладчыкі БРДУ Святланы Варонік і

Марыя Новік), з Гродна (прафесар Аляксей Пяткевіч і паэтка Данута Бічэль), барды Таццяна Матафонава і Таццяна Беланогая) наведалі сядзібу Мацяшоў у вёсцы Нівы, месца яеapoшнія спачынку на гарадскіх могілках.

У памяць паэтэсі ў царкве адбылася ліціція. І па традыцыі праішлі літаратурныя чытанні — пры амаль пайтысячным аншлагу ў Палацы культуры Белаазёрска. Гучалі пранікнёныя прамовы, успаміны, вершы, прысвечаныя Ніне Мацяш, і вершы самай паэтэсі, песні, а таксама дэмантраваліся відэоматэрыялы з колішніх вечарын Ніны Мацяш у мінскім Доме літаратара.

Ад імя кампаніі «Будзьма беларусам!» у Белаазёрскую бібліятэку імя Ніны Мацяш Міхась Скобла падараваў кніжную бібліятэчку, прачытаўшы са сцены экспромт:

*Вам кніжак добрых дару
дзве горбы.
Да кніг яшчэ —
дзве прыгоожых торбы.
Бо ўсе, хто кнігі чытае стусамі,
і ёсьць сапраўднымі беларусамі!*

КАСТРЫЧНІЦКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

- 07.10.1932 — Пташніка Іван Мікалаевіч
 - 10.10.1957 — Дранько-Майсюк Леанід Васільевіч
 - 13.10.1932 — Кобец-Флімонава Алена Рыгораўна
 - 15.10.1947 — Мельчанка Таіса Васільеўна
 - 17.10.1972 — Бахан (Салаўёва) Вікторыя Віктараўна
 - 20.10.1947 — Голуб Юрка (Юры) Уладзіміравіч
 - 20.10.1967 — Андрэеўскі Васіль Рыгораўч
 - 25.10.1932 — Аніковіч Уладзімір Ігнатавіч
 - 26.10.1952 — Казакоў Валерый Мікалаевіч
 - 31.10.1967 — Жылко Вадзім Вітальевіч
- Жадаем усім радасці, натхнення і дабраўту!

САЮЗ

СУСТРЭЧА СА СВЯЯКАМІ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

3 верасня ў сядзібе Саюза беларускіх пісьменнікаў адбылася сустрэча са свяякамі Максіма Багдановіча: Наталляй Уладзіміраўнай Сарокай (Гразновай-Валасовіч) і Мікалаем Георгіевічам Хільтавым.

Наталля Уладзіміраўна, унучка стрыечнай сястры Максіма Багдановіча Ганны Кіпрыянаўны Валасовіч-Гразновай, жыве ў Краснадары (Расія). Не гледзячы на тое, што яе прафесія не звязана з літаратурай (Наталля Уладзіміраўна — медык), яна сур'ёзна цікавіцца радаводамі сям'і і зрабіла шмат у даследванні генеалагічнага дрэва свяякі Багдановіча. У Наталлі Уладзіміраўны — трое дачок, растуць унукі.

Ганна Кіпрыянаўна Валасовіч-Гразнова падтрымлівала добрыя адносіны з Максімавым бацькам Адамам Ягоравічам Багдановічам, які прышчапляў ёй любоў да беларускай літаратуры. З вершамі Максіма пазнаёмілася, калі выйшаў зборнік «Вянок». Кнігу ёй падпісаў бацька Максіма, потым гэты асобнік першага выдання «Вянка» яна падарыла Янку Брылю, з якім перапісалася. Ганна Кіпрыянаўна была знаёмай з М. Танкам, У. Караткевічам, П. Панчанкам, А. Лойкам, М. Стральцовым.

Унучка Ганны Кіпрыянаўны Валасовіч-Гразновай Наталля часта прыязджае ў Беларусь, у 1991 годзе прысутнічала на адкрыцці музея Максіма Багдановіча ў Мінску — разам са старэйшымі свяякамі.

Мікалай Хільтаў і Наталля Сарока

Барыс Пятровіч і Алеся Пашкевіч — ля радаводнага дрэва са свяякамі Максіма

ПІСЬМЕННІКІ Ў ГВАРДЗЕЙЦАЎ

У 188-й гвардзейскай Ноўгарадскай ордэнай Суворава і Хмельніцкага інжынерна-сапёрнай брыгадзе, што месціца ў Магілёве, адбылася літаратурна-музычная вечарына, прысвечаная 130-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Вечарыну арганізавала Магілёўская гарадская бібліятэка. Присутнія ўважліва агледзелі кніжную выставу, праслушалі пропанаваную кампазіцыю пра жыццёвую шляхі беларускіх песь-

няроў, а таксама вершы ў выкананні артыстаў народнага тэатра Палаца культуры вобласці і песні на вершы Я. Купалы ў выкананні кампазітара Міколы Яцкова.

Заключным акордам вечарыны стала выступленне паэта Эдуарда Акуліна. Знаходзячыся сярод вайскоўцаў, Э. Акулін расправёў пра асаблівасці лёсу сваіх свяякі, якія прыйшлі праз полымя Афганістана, і прачытаў сваю баладу, прысвечаную афганскім падзеям. А потым загукалі звонкія струны акулінскай гітары, і прысутнія з задавальненнем паслухалі некалькі песьен, у тым ліку і знакамітую «Янка Купала ідзе...».

Ул. інф.

У МАГІЛЁУСКАЙ ФІЛІІ

2 верасня 2012 г. адбылося чарговае пасяджэнне Магілёўскага аддзялення ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Выступае Ф. Шкірманкоў

Старшыня аддзялення Мікола Яцкоў зрабіў справаздачу аб тым, што было зроблена за мінулія чатыры месяцы. Абмяркоўвалася дзейнасць літаратурна-інфармацыйнага выдання аддзялення — бюлетэні «Дняпроўская строма», выказваліся пажаданні па яго далейшым развіцці.

Прысутнія заслушалі выступленне Таццяны Барысік, якае мае жаданне ўступіць у шэрагі Саюза беларускіх пісьменнікаў. Пасля абмеркавання яе творчасці адзінагалосна рэкамендавалі пісьменніцу для ўступлення ў СБП.

У пасяджэнні прыняў удзел намеснік старшыні СБП Эдуард Акулін.

Прэсавая служба СБП

АСОБА

«...ІЗ ПАШАНАЙ І ЛЮБОЎЮ АБ НАС УСПАМІНАЦЬ» ДА 120-ГОДЗЯ ЗОСЬКІ ВЕРАС

Сяргей ПАНІЗЬНІК

«Так, я сваімі юбілеямі ўжо надакучыла...» — пісала аднаго разу мне Зоська Верас (яна нарадзілася 30 верасня 1892 года ў мястэчку Мяджыбаж Хмяльніцкай вобласці Украіны). А па праўдзе была ўсцешана нашай увагай і цікаўнасцю, частымі наездамі ў яе лясную хатку пад Вільняю. На ўзгорыстыя тэя Панары прабіраліся гості амаль з усіх куткоў Беларусі. І кожнаму, хто звяртаўся да яе на вочы ці лістоўна, хапала змогі дапамагчы. Тысячы пісьмаў прыходзілі штогод да Людвікі Сівіцкай, па мужу Войцік, да легендарнай Зоські Верас. Ад даўніх і новых знаёмых, ад энцыклапедыстаў і пачынаючых літаратуразнаўцаў, пісьменнікаў і школьнікаў — усіх, хто хаець узбагаціца захаванымі ў яе памяці, яе архівах ведамі пра Айчыну, гісторыю, хто хаець спасцігнуць скрыжальную моц Бацькаўшчыны.

Зоська Верас лучыла сабою стагоддзі, эпохі, радаводныя карані. І мы разам з ёю, відушчай і памятушчай, пераходзілі праз хісткія масткі часу, запаўняючи сябе і прастору энергій продкаў.

Чытаю ліст Зоські Верас ад 18.09.1981. «Цяпер у мене сапраўды нічога не засталося ў запасе. Але вас асабіста з прыемнасцю ў сябе пабачу. Так шмат хацелася б Вам паказаць са старых, старых часоў».

У кнізе Язэпа Лёсіка «Творы» ёсць фотаздымак: «Другая сесія Цэнтральнай Рады беларускіх арганізацый 15.10.1917 г.», дзе можна ўбачыць і воблік Л. Сівіцкай (Зоські Верас). А я ў падарунак ад яе атрымаў аднаго разу ўётку Беларускага камітэта, які ў тым жа 1917 годзе месціўся ў Менску на Захараўскай вуліцы ў доме №18. Ці не сама спадарыня Людвіка складала слова адоўзы: «Дык страпяніся, Народ Беларускі! Больш ні закујоць Цябе ў путь жалезны, бо сам будзеш саёй долюю кіраваць. Твае выбарныя людзі завядуць такі парадак, які Табе будзе патрэбны — толькі ведай, каго выбіраць. Выбірай тых, каторыя пастаць за родную зямельку, за свободную Беларусь». І далей зноў жа лацінка: «Грамадзяне Беларусі! Будзем тварыць народнае шчасце, яно — толькі наша руках. Дзеці нашыя

95-гадовы юбілей: Вольга Іпатава, Сяргей Панізьнік, Зоська Верас, Галіна Войцік (дачка), Віталь Скалабан, Уладзімір Содаль

На пачатку дарог

будуць дзякаваць нам за свободу Бацькаўшчыны і з пашанай і любоўю аб нас успамінаць. Клічце вялікі кліч волі па ўсіх куткох свабоднай Беларусі!».

Па сканчэнні тэкstu — пазначка: «Прачытаўшы — аддай суседу». Што я і раблю гэтым разам.

Анадумцы Л. Сівіцкай, апантаныя адраджэнцы, і нас прыклікаюць з стогадовай далечы: «Браты! Будуйце сваю съветлую будучыню. Пакажэце ўсюму съвету, што жыве Беларусь...». То як жа могуць «надакучыць» юбілею Зоські Верас, якія кожны раз дапамагаюць згадаць светлае імя падзвіжніцы, апантанае змагаркі за «вялікае съвята свободы».

Тым больш, што ў сёлетнія 120-годдзе ўліваюцца і такія юбілейныя даты яе доўгага, пакручастага жыцця: 105-годдзе першай публікацыі ў часопісе кіеўскага жаночага камерцыйнага вучылішча «Подснежнік» (а пачала пісаць «наіўныя, дзяцінныя» апавяданні і вершы ў 9–10 гадовым узросце), 95-годдзе з таго часу, як Л. Сівіцкая пачала падпісаць псеўданімам Зоська Верас свае допісы ў менскую газету «Вольная Беларусь» (публі-

кацыі ў «Нашай Ніве» падпісвалася псеўданімам Мірко), 85-годдзе ад пачатку заснавання ёю дзіцячай часопісі «Заранка», 45-годдзе ад пачатку новага этапа літаратурна-грамадскага жыцця пасля «духовага летаргічнага сна». У сваёй «Аўтабіографіі» Зоська Верас згадвала: «Разбудзіў мяне Арсень Сяргеевіч Ліс. Ён і на мові ў пісаць успаміны».

Дастасуецца да пакручастых жыццёвых сцежак Зоські Верас і яшчэ адна дата. Сёлета споўнілася 125 гадоў з дня нараджэння Фабіяна Шантыра (1887–1920) — першага мужа людвікі Антонаўны Сівіцкай, сябра Беларускай сацыялістычнай грамады, аўтара «Нашай Нівы», «Вольнай Беларусі», «Дзянніцы», сябра першага ўрада Савецкай Беларусі. 33-гадовы Шантыр загінуў «пры нявысветленых абставінах». Недзэ мне давялося прачытаць, быццам Шантыр быў арыштаваны разам з Цішкам Гартным. Апошняму нібыта ўдалося выбавіцца з расстрэльнай камеры чарговага юбілею. Хаця сваімі напаміナルнымі датамі Зоська Верас нам, па праўдзе, не надакучыла.

У 1992 годзе Галіна і Лявон Луцкевічы (дачка і ёнік Людвікі Антонаўны) пісалі мне: «У сувязі са 100-гадовым юбілеем Зоські Верас мелі быць выдадзеныя ўспаміны. Ініцыятарам быў Янка Саламеўіч. Нам стала вядома, што гэтая ініцыятыва, мабыць, ня будзе рэалізаваная...».

Яна, гэтая магчымасць, не спраўджана і па сённяшні дзень...

Самы час цяпер для творцы з віленскага краю. І неабавязковая чакань чарговага юбілею. Хаця сваімі напаміナルнымі датамі Зоська Верас нам, па праўдзе, не надакучыла.

У Яе вянок — мае наступныя два вершы...

► 100 ГАДОЙ

МАКСІМ ТАНК

РАЗДЕЛ З КНІГІ «У ВІЛЬНІ І БОЛЬШ НІДЗЕ»

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Ахвярую майму цудоўна му сябру Сігітасу Саладжынскасу і яго дзівоснай жонцы спадарыні Паліне

Я бачыў Максіма Танка ў ста расці, але заўсёды хацеў убачыць яго маладым, віленскім, дваццацігадовым, якім ён быў у першую сваю турэмную палову 1930-х.

Як мог, уяўляў той час, пра які паэт напісаў: «...я працаўаў у падпіллі і за ўзбелів у рэвалюцыйна-вызваленчым руху быў арыштаваны і сядзеў у вядомай віленскай турме Лукішкі...».

Яго паашпартнае імя — Яўген Скурко — узнікала тады ў паліцыйскіх, праукорсікіх і судовых паперах, а перш за ўсё — у канфіскаваных матэрыялах, з якімі можна пазнаёміцца ў Летувіскім Цэнтральным Дзяржаўным Архіве (LCVA): фонд 129, вопіс 2, справа 2034 і фонд 129, вопіс 2, справа 2227...

11 жніўня 1933 года віцэ-пракуор XIII Віленскага раёна Дамінік Пятроўскі ў сваім аўбінаваўчым акце (13 друкаваных старонак!) заяўляў, што жыхар вёскі Пількаўшчыны Мядзельскай гміны Паставскага павета, сын Яна і Дамінікі Яўген Скурко, якому 21 год, аўбінаваўчыца ў тым, што з 1930-га па 27 траўня 1933 года ў Вільні, у Паставскім і Дзісенскім паветах Віленскага ваяводства, а таксама ў Наваградскім ваяводстве, маючи намер гвалтоўна змяніць дзяржаўны лад Польшчы і адварваць частку яе тэрыторыі, узяў ўзбелів у Камуністычнай Партыі Заходняй Беларусі (КПЗБ), ведаючы, што гэта партыя складаеца з асоб, якія імкнуцца да азначанай вышэй мэты...

Што й казаць, аўбінавацінне вельмі сур'ёзнае!

Віцэ-пракуор падкрэсліў: такое злачынства караецца згодна артыкулу 97 (параграф 1 і 93) крымінальнага кодэкса міжвеннай Польшчы (злачынствы супраць дзяржавы — Л. Д.-М.), і аднатаўаў: калі 5 лютага 1931 года ў Тчэве арыштавалі Браніслава Тарашкевіча, то ў ягоных блакнотных нататках была знойдзенахарактарыстыка на нейкага Скурко: «Смелы хлопец, вучань беларускай гімназіі, адзін раз ездзіў у Слонімскі павет, дзе жыве брат Дварчаніна...».

Д. Пятроўскі асаблівую ўвагу звяртаў на тое, што згаданы Скурко ўваходзіў у шэраг актыўістаў, якія непасрэдна праводзілі ў Польшчы дырэктывы кампартыі.

Блакнотныя нататкі Тарашкевіча ў Вільні пераклалі з беларускай мовы на польскую, перадрукавалі — і атрымалася 22 старонкі. З 1-га і ажно па 23 красавіка 1931 года іх падрабязна вычуць суддзя Язеп Булгак.

На 6 і 7 старонках даваліся кароткія характарыстыкі на кур'ераў; дык вось, на 7 старонцы ў 24 пункце і паведамлялася пра «нейкага Скурко».

У кнізе Міколы Мікуліча «Максім Танк: на скразняках стагод-

Максім Танк. Пачатак 30-х

дзя» змешчана паэта згадка пра той выпадак: «...у мяне пачынаўся акт аўбінаваціння, што... пры пераездзе граніцы ў Тчэве быў арыштаваны Браніслаў Тарашкевіч, у запісной кніжцы якога было пазначана: «Скурко (толькі імя не было) — хлопец дзельны, вазіў літаратуру». А я

тады, сапраўды, вазіў літаратуру брату аўтара хрестаматыі Дварчаніна...».

Лідару «Грамады» паэт прысвяціў твор «Б. А. Тарашкевіч»:

Лукішки.
Ключоў тура́мных звоноў.
Год 1932, здаеца.
Першы павільён.
Паверх трэці.

Калі выводзілі нас
На астроўны двор пракляты,
Мы бачылі яго,
Прынілага да кратай,
З рукой у прывітанні
Ўзнятай...

У 1983 годзе я рэдагаваў кнігу Максіма Танка «За майм сталом» і памятаю: гэты верш уразіў мяне сваім турэмным рытмам...

Праянсно сітуацыю з першым арыштам паэта.

Уладзімір Калеснік у кнізе «Паэзія змагання» гаворыць: «Летам (?) 1932 г. яго арыштавалі..., а ў кнізе «Зорны спеў» цытуе інфармацийны камунікат паліцыі № 142: «...дня 2.04.1932 г. зволены з-пад арышту з турмы на Лукішках».

Тут нехта відавочна памыліўся — ці даследчык, ці пісар, які

складаў камунікат, бо атрымалаўся дзіўная перастаноўка: арыштавалі паэта летам, а выпускілі вясной, 2 красавіка, усё таго ж 1932 года!

Пазней у кнізе «Максім Танк. Нарыс жыцця і творчасці» У. Калеснік няпэўна ўдакладніў: «...паэта арыштавалі ў сакавіку 1932 года, а ў красавіку звольнілі».

У новых публікацыях даследчык заместа 2 красавіка з'явілася 11 красавіка, як дзень выхаду з вязніцы, аднак жа і гэтая дата сумніўная.

У лісце У. Калесніку (ліст напісаны ў студзені 1978 года, але неадпраўлены) Максім Танк далікатна тлумачыць: «...на нечай віне... украдаў памылка, што я звольнены з турмы 11.04.1932 года. Я тады напярэдадні Першага мая быў арыштаваны. Аб звольненні ўгэты час не магло быць і гутаркі...».

Дзмітрый Бугаёў у кнізе «Паэзія Максіма Танка» даводзіць: будучага аўтара «Нарачы» арыштавалі ў красавіку 1932 года.

Мікола Арочка ж у даследаванні «Максім Танк. Жыццё ў пазі», мусіць, каб не памыліцца, наогул не называе ні дзень, ні месяц, ні год першага арышту, а проста кажа пра свайго героя: «...упершыню трапіўшы на Лукішкі...» і г.д.

Аднак жа павінна быць дакладная дата, і яна ёсьць: у аўбінаваўчым акце, падпісаным Д. Пятроўскім, знаходжу: 27 красавіка 1932 года Яўгена Скурко затрымалі, а 29 красавіка рагашнім суда 1-й інстанцыі зняволілі. Сапраўды ж, «...напярэдадні Першага мая быў арыштаваны...».

Прыкладна праз месяц, 24 траўня, арышт замянілі закладам у суме 200 злотых — пра гэтыя 200 злотых, дарэчы, напісалі ці не ўсе танкаўскія даследчыкі. Калі грошы былі ўнесены (пэўна ж, з партыйнай касы), то 11 чэрвеня 1932 года паэт выйшаў на волю. У неадпраўленым лісце У. Калесніку Максім Танк паведамляе, што выйшаў з Лукішак толькі ў ліпені.

У чэрвені ці ў ліпені, але, як бы там не было, — паэт не стаў чакаць суда, схаваўся ад паліцыі (некалькі тыдняў знаходзіўся ў БССР), таму былі разасланы гончыя лісты — так зваліся аўтавызы — пра пошук злачынцаў.

Надышоў 1933 год...

27 студзеня і 16 лютага акруговы следчы суддзя 2-й Віленскай аругі выпісаў паведамленні аб новых гончых лістах на Максіма Танка. Натуральна, яны былі скасаваны, калі 24 траўня 1933 года паэта затрымалі ў Глыбокім, а праз тры дні, 27 траўня, арыштавалі (другі раз!) і змясцілі на Лукішках, у 1-м турэмным корпусе, у камеры 189.

16 ліпеня паэт падаў заяву на імя следчага суддзя 1-й Віленскай аругі з просьбай дазволіць яму выпісаць газету «Глос Вільні». На першай старонцы заявы — авальная пячатка турэмнай канцыляры: «Атрымана 17 ліпеня 1933 г.», а на адвароце начальнік Лукішак 20 ліпеня прыпісаў: «Вязень Скурко салідарызуецца з вязнямі камуністамі і паводзіць сябе нездавальняюча».

Атрымаўшы з такай выразнай прыпіскай заяву, следчы суддзя 26 ліпеня пераслаў яе віцэ-пракуору 13-га Віленскага раёна — тобок, Д. Пятроўскаму. 27 ліпеня заява легла на ягоны стол, аднак на гэтым дакументе — палова аркушыка з вучнёўскага сышткта ў клетку — Д. Пятроўскі някай рэзалюцыі не пакінуў. Мусіць жа, праукорская думка была такая: раз Яўген Скурко салідарызуецца з камуністамі, то не варта патураць яму, скажам, дазваляць падпісвацца на туго ж газету...

На другі дзень пасля напісання гэтай заявы, 17 ліпеня, паэта выпілікалі на допыт да следчага акруговага суддзя.

31 жніўня ў 3-ці крымінальны аддзел Віленскага акруговага суда быў дасланы аўбінаваўчы акт. 2 верасня заявілі крымінальную справу — Яўгена Скурко аўбінаваўчалі паводле артыкула 97 (параграф 1) у звязку з артыкулем 93. 8 верасня старшыня суда даў справе ход.

Праз чатыры дні, 12 верасня, кіраўнік сакратарыята 3-га крымінальнага аддзела адправіў на Лукішкі копію аўбінаваўчага акта і тлумачэнне аб парадку падачы скарага.

13-га чысла паэт атрымаў гэтыя дакументы, а 18-га падаў заяву — зноў палова аркушыка суддзі — у акруговы суд з просьбай дазволіць прачытаць акты сваёй справы.

На тытуле заявы — авальная пячатка: «Атрымана 18 верасня 1933 г.», а на адвароце пазнака 19 верасня начальнік турмы

(ужо без ніякіх прыпіск!) перадаў заяву па прызначенні, і 20 верасня яна была зарэгістравана ў судовай канцыляры.

У выніку на тытуле заявы з'явіліся дзве рэзалюцыі — верхняя: «Выклікаць. 25.09.1933 г.» і ніжняя, відаць, больш пэўная: «Выклікаць на 27.09.1933 г.».

Тым часам разаславілі ўзы, прызначаны на 6 лістапада...

На разбор выпілікаўся сам аўбінаваўчы Яўген Скурко і сведкі Ян Касяк (таксама на той час лукішскі вязень), Апалінары Мальчэўскі (чыноўнік следчага аддзела) і выдавец доктар Усевалад Шыран (позыву яму ўручылі 21 верасня ў мястэчку Лужкі Дзісенскага павета).

У якасці сведкаў прапанавалі з'явіцца ў суд будучай жонцы паэта Любові Асаевіч і яе сястры Софі. Выклікі ў суд ім былі дастаўлены на адресе: Вільня, вуліца Букавая, 14.

Треба думаць, сёстраў не было дома, таму 20 верасня пасланец уручуў позывы іхнія непісьменнай маці — у графе «подпіс» жанчына двойчы паставіла алоўкам тры крыжыкі...

Паводле Д. Пятроўскага, Яўген Скурко жыў на вуліцы Букавай у доме 14 з 1929 года; у розныя часы там з ім перабывалі Мікалай Сіцько, Сяргей Скурко, Ян Гарэлічонак...

Ноччу з 11 на 12 красавіка 1932 года паліцыя абышкуала дом і ў пакоі Софі... Пад шафай паліцыя знайшла два пасобнікі адбітага на шапігронфе часопіса «Пralom», № 2 з датай «Люты 1932 г.», а таксама рукапісы:

1. Верш «Заштрайкавалі гіганты-комінь», падпісаны: «Максім Танк»;
2. Верш «Гаротнікі абудзіліся», датаваны 20.01.1932 г. і падпісаны: «Арсень Граніт» (адзін з ранніх псеўданімаў паэта. — Л. Д.-М.);
3. Артыкул «Замест прадмовы», змест якога падобны на змест артыкула «Адрэдакцыі», змешчанага ў 2-ім нумары «Пralому»;
4. Апавяданне пра перажыванні беспрацоўнай Манькі...

Соф'я заяўляла, што не ведае, хто ў пакоі хаваў часопіс «Pralom», аднак заўважыла: да яе часта заходзілі кватаранты Яўгена Скурко і Мікалай Сіцько...

На адной з вокладак «Pralomu» быў надпіс па-беларуску: «На памяць ад рэдакцыйнай калегі «Pralomu» 2 красавіка 1932 г.», і пазней каліграфічна экспертыза паказала, што гэта рука Яўгена Скурко.

27 красавіка 1932 года пішадоўнік Леан Гансяроўскі зноў пе-ратрос дом на Букавай, асабліва пакой Яўгена Скурко і Мікалай Сіцько.

Немагчыма не здзівіцца: за два тыдні хлопцы нічога не схавалі! Зусім нядбалыя былі, ці што?!

Гансяроўскі выявіў шмат выданняў і камсамольскіх цыркуляраў, вершаваныя рукапісы камуністычнага зместу, а таксама ведамасці-справаўдзячы, багатыя на лічбы, даты, падрахункі і скарачэнні — напрыклад, «Док» (Докшыцы), «Дун» (Дунілавічы), «См-нь» (Смаргонь), «Гр» (Гродна), «Ві» (Вільні) і г.д. Усё гаварыла аб тым, што Яўген Скурко і Мікалай Сіцько — актыўныя камсамольцы!

пра час і колькасць разасланых адозваў, як і сведчылі пра тое, што Яўген Скурко разам з Серафімам Лаворам з сярэдзіны снежня 1931 года кіраваў выпускам падпольных матэрыялаў...

З-і крыміналны аддзел Віленскага акруговага суда (старшыня — Сянкевіч, суддзі — Жанеўскі і Драц, пратакаліст — Гжымкоўскі ў прысутнасці віцэ-пракурора Д. Пятроўскага) засядаў два дні — 6 і 7 лістапада 1933 года.

На лаве падсудных апінуліся: Серафім Лавор (21 год), Ян Гарэлічонак (27 гадоў), Сяргей Скурко (22 гады), Уладзімір Хвалько (30 гадоў), яго брат Міхал Хвалько (28 гадоў), Мікалай Сіцько (19 гадоў) і Яўген Скурко (21 год).

Маладых беларусаў судзілі за ўдзел у змове пад назвай «Камуністычна Партыя Заходняй Беларусі».

Абвінавачанне па тым часе, можна сказаць, трафарэтна!

Віну самага старэйшага Уладзіміра Хвалько суд прызнаў недаказанай.

Астатніх засудзілі на розныя тэрміны турэмнага зняволення, на восем гадоў пазбавілі публічных і грамадзянскіх правоў, а таксама ж кожны месец быў заплаціць 320 злотых судовых выдаткаў.

Суд за так не судзіў!

Праўда, суд адзначыў: что без грошей (а без грошей, трэба думаніць, быў ўсе!), за таго можа заплаціць са свайго скарабу дзяржава!

Яўген Скурко дастаў шэсць гадоў турмы...

Даследчыкі не раз адзначалі: на Лукішках Максім Танк выпускаў часопіс «Краты» і складаў рыфмаваныя творы. Нядайні вучань меліярацыйных тэхнічных курсаў, ён меў добры почырк і ўмеў карыстацца рознымі шрыфтамі, таму турэмны камітэт неаднойчы даручаў яму перапісваць грыпсы.

Паэт называў грыпсамі астрожныя вершы, У. Калеснік — тайную перапіску палітвізняў, а даследчыкі Т. Барысюк і М. Барташэвіч даюць сваё тлумачэнне: гэта запіскі з турмы ці ў турму.

Слова «грыпсы» паўплывала на лёс і творчасць Максіма Танка істотным чынам!

У «Зорным спеве» У. Калесніка чытаю: «...чацвёртага лютага 1934 года... лукішкі наглядчык Аляксандар Трухан знайшоў у вентыляцыйных локах 175 камеры тайную перапіску палітвізняў, так званыя «грыпсы». Там быў перапісаныя песні «Мы пожара всемирного пламя», «Слезами заліт мир безбрежны», і фрагмент паэм «Як бог гуляў на ігрышчы»...

А вось як пра гэтыя выпадак напісаў Максіму Танку 4 лістапада 1961 года летувіскі журналіст Ёнас Каросас: «...1934.2.17 тюремный сторож Трухан Аляксандар в камере 175, в которой сидели студент Фейгенберг Давид и Фейгельман Ішак, в вентиляции под парашкой нашли (так у лісце; видома ж, трэба чытаць не «нашли», а «нашел». — Л. Д.-М.) грыпсы...».

У прыведзеных урыўках супадае нумар камеры, імя і прозвішча наглядчыка, і тое, што ён знайшоў, а менавіта — грыпсы, і дзе знайшоў — у вентыляцыі; урэшце, супадае год — 1934-ты, супадае месяц — люты, аднак жа не супадае дзень.

У. Калеснік піша пра 4-га, ё. Каросас пра 17-га, а грыпсы быўтэ знайдзены 14-га числа.

Цяжка сказаць, на якія дакументы абапіраўся У. Калеснік,

калі пісаў пра 4-га лютага; лягчэй растлумачыць, чаму памыліўся Ё. Каросас. Ён, пэўна ж, чытаў рапорт начальніка турмы, на кіраваны 17 (!) лютага пракурору Віленскага акруговага суда.

Між тым, у рапарце цвердзя гаварылася: грыпсы (усяго пяць) Трухан знайшоў менавіта 14 лютага, за што вязняў камеры 175 на чатыры тыдні пазбавілі права атрымліваць харчовыя пасылкі.

Сведка Аляксандар Трухан 12 красавіка з'явіўся да старшага пастарунковага следчай службы Тадэвуша Пладоўскага. Каённы віленчук, трыццатагодзінник А. Трухан жыў на вуліцы Вітольдавай, у 24-ім доме, займаў 9-ю кватэрэ; пісаўся палікам, хадзіў да касцёла і ніколі не быў пад судом...

Чалавек яшчэ малады, але забыўлівы, і гэта акалічнасць вельмі важная для ўсёй справы!

Дазорац паказаў: у лютым 1934 года аднаго (?) дня ён праводзіў аглід камеры 175...

Заўважу: мінула ўсяго два месцы, а ён ужо не мог успомніць, што аглід камеры 175...

Паводле А. Трухана: вязняў камеры не было; Давыд Фейгенберг знаходзіўся ў судзе (запомніў гэта!), а Ішак Фейгельман на шпациры (таксама запомніў!).

Дык вось, у пустой кутузцы турэмны вартаўнік выпараў з вентыляцыйнай продухі жмут папер і сядзіц іх знайшоў пяць грыпсы, а таксама ж картку з надпісам «Давыд Фейгенберг» (такія карткі з прозвішчамі вязняў звычайна ўкладваліся ў кошык з харчамі, якія прыносялі ў турму родныя зняволеных).

У сваім пратаколе Т. Пладоўскі адзначыў, што ў час допыту, каб спраўдзіць — тая картка ці не, ён не паказаў А. Трухану картку з надпісам «Давыд Фейгенберг», бо яна недава згубілася!

Камічная дэталька!

На паказаныя ж пяць грыпсы А. Трухан сказаў, што гэта менавіта тыя грыпсы, якія ён выявіў у лютым (!) 1934 года ў камеры Ішака Фейгельмана і Давыда Фейгенберга...

Тады ж, 12 красавіка, узялі ўзор почырку і дапыталі ў якасці падазроных вязняў 175 камеры...

Студэнт Універсітэта Стэфана Баторыя, сын Гірша і Рахілі Давыд Фейгенберг нарадзіўся ў Вільні ў 1910 годзе, жыў на вуліцы Вакзальнай дом 11, кватэра 10, з'яўляўся памочнікам дырыжора, а ў турме апынуўся згодна знакамітага артыкула 97 (параграф 1)...

Пра пяць грыпсы, якія ляжалі на стале Т. Пладоўскага, вязень сказаў, што бачыць іх першы раз! Даў яшчэ і такое тлумачэнне: гэта сам Трухан паведаміў яму, што знайшоў менавіта ў вентыляцыі нейкія паперы і, хаваючы іх за спінай, спытаўся ў яго: «Гэтыя грыпсы ты пісаў?» — а ён, вязень, адказаў, што ніякіх грыпсы не пісаў і наогул не мог бачыць, што канкрэтна хавае ад яго дазора...

Гэта паказанне якраз і выяўляе «арыгінальнасць» памяці Трухана. Акаваеца, падчас ператрусу вязенія Д. Фейгенберг знаходзіўся не ў судзе, як сведчыў Трухан, а ў сваіх камерах...

І з І. Фейгельманам Трухан памыліўся!

Пра гэту вязня даводзіў, што знаходзіўся ён (памятаем!) на шпациры, аднак жа І. Фейгельман у той час, калі ў камеры быў ператрус, чытаў у судзе акты сваіх камерах...

Пра гэту вязня даводзіў, што знаходзіўся ён (памятаем!) на шпациры, аднак жа І. Фейгельман у той час, калі ў камеры быў ператрус, чытаў у судзе акты сваіх камерах...

Як і яго таварыш па няшчасці, Ішак Фейгельман таксама ж заявіў Т. Пладоўскаму, што згаданыя пяць грыпсы не пісаў і не ведае, хто іх напісаў і схаваў у вентыляторы...

Чалавек веры Майсеевай, сын Лейбы і Сары Ішак Фейгельман жыў у мястэчку Лужкі Дзісенскага павета — дарэчы, як і доктар Усевалад Шыран.

У пратаколе ўзору почырку вязенія вельмі прастадушна аднатаў: «...был под судом за коммунистическую деятельность... Отсидел до сих пор семь месяцев и... сидеть еще три года и пять месяцев. Отец умер в 1927 году в лесу от болезни склероза сердца. Находясь в тюрьме, никакой деятельности не совершаю... Помоги писать не умею...».

Вядома ж, узяўшы пад увагу, што Фейгельман па-польску не піша, граfolаг Ігнацы-Леан Другаль, а 12 красавіка ён быў і пратакалістам, папрасіў вязня накрэліць у пратаколе ўсе літары расійскага алфавіта, прычым двойчы (вялікія і малія), а таксама ж усе арабскія лічбы (рымскія лічбы чамусыці не трэбыло!), і нават накрэліць габрэйскія літары (іхні пісьмовы варыянт)...

Выконваючы праクторорскія распараджэнне, 27 красавіка супрацоўнік следчага аддзела дзяржайнай паліцыі места Вільні ўжо вядомы нам Т. Пладоўскі і пратакалістка-машиныстка старшы пішадобнік Яніна Падгайская зрабілі аглід рэчавых доказаў са справы І. Фейгельмана і Д. Фейгенберга, пераклалі грыпсы на польскую мову, падрабязна іх апісалі і склалі пратакол (тры поўныя друкаваныя старонкі і 13 радкоў на 4-і старонцы)...

Змест апошняга грыпса падрабязна не апісаны, сказана толькі, што накрэслены ён алоўкам ад рукі на папяроснай гільзе з двух бакоў. Калі ўчытацца, то можна даведацца, што на Лукішках у нядзелю кармілі фасоллю і заціркай, у панядзелак — капустай і крупамі, у аўторак — гарохам і морквой, у сераду — гарохам і здаецца, макаронай, у чацвер — фасоллю і крупамі, у пятніцу — крупамі і капустай, у суботу — гарохам і брускай.

У наборы страй наступнага тыдня, акрамя вышэй названага, быў яшчэ буракі, селядцы і гречка. Але чамусыці нідзе не называліся бульбай, і нічога не гаварылася пра мясо і хлеб??!

Праўда, не ўсе словаў ў невялічкім рукапісе ясныя, нават лупа не памагла разабраць іх, таму, трэба думаць, у нечытэльных радках пісалася якраз пра бульбу, мяса і хлеб...

А тым часам лукішская служба не спала.

У лісце Ё. Каросаса (тым са мім, ад 4 лістапада 1961 года) ёсць абзац: «...1934.4.30 во время обыска в связи с 1 Майем у Лагуна Бр. в кармане был наден грипс...».

Сапраўды, 30 красавіка 1934 года аспірант турэмнай аховы Тадэвуш Бараноўскі, абшукваючы 162 камеру, знайшоў у вязня Браніслава Лагуна грыпс на польской мове.

Засуджаны на пяць гадоў згодна артыкула 97 і 93 Б. Лагун чакаў перагляду сваіх справы ў апеляцыйным судзе...

5 траўня начальнік турмы Ян Чакала паведаміў пра знаходку праукторору Віленскага акруговага суда, адзначыўшы: вязня Б. Лагуна за хаванне грыпса на

тыры тыдні пазбавілі права мець харчовыя пасылкі...

Параўна: за гэтую ж правінку вязняў 175 камеры пакінулі без хатнія яды на чатыры тыдні.

Пэўна, так сталася таму, што 175 камеры знайшлі ажно пяць грыпсы.

А вось раней за такое каралі слабей: так, 20 лютага 1926 года за напісанне трох старонак у справе стварэння турэмнага камітэта вязенія Ісер Мільнер быў пазбаўлены спатканнію і хатнія харчу ўсюго толькі на сем дзён...

Б. Лагун сядзеў у адной камеры з Яўгенам Скурко і Янам Гарэлічонкам, а грыпс, выяўлены Бараноўскім (дарэчы, імі і прозвішча аспіранта нехта накрэсліў алоўкам наўскос на рапарце Чакалы), — дык вось, грыпс, выяўлены аспірантам Бараноўскім, заклікаў да гвалтоўнай змены палітычнага ладу ў Польшчы і называўся «1-га Мая».

Цікава, менавіта 1 мая (1 траўня) была пераглядана справа Серафіма Лавора, Яна Гарэлічонка, Сяргея Скурко, Міхала Хвалько, Мікалай Сіцько і Яўгена Скурко.

Паводле У. Калесніка: «...Віленскі апеляцыйны суд... пераглядзеў справу. Танку далі два гады турмы ўмоўна... Праседзеўшы год на Лукішках, 1 мая 1934 года Максім Танк выйшаў на волю...».

Разам з ім выпусцілі Мікалай Сіцько, які, як выясцілася, быў канфідантам!

Аналізуочы гэты факт, Анатоль Сідарэвіч сказаў, што такая была практика: канфідэнта заўсёды выпускалі разам з падпольщикам, каб у вачах падполля чыніць недаверу падаў на іх вызваленага таварыша...

А гісторыя з канфідэнтам варта асбонага апавядання!

Сын Антона і Марыі Мікалай Сіцько з'яўляўся жыхаром вёскі Малыя Эйсмонты Мала-Бераставіцкай гміны Гродзенскага павета.

У выраку акруговага суда сказана: Сіцько арыштавалі 12 траўня 1933 года, а ў выраку апеляцыйнага суда — 12 траўня 1932 года.

Памылка — ці гаворка пра два разныя арышты?

► АПАВЯДАННІ

ХТО БЫКУЕ АПОШНИМ...

Зміцер ДЗЯДЗЕНКА

Ars Amandi

Рэдактар недзяржаўнай газеты Андрэй Шмаравідла сядзеў за працоўным столом і думаў. Яго думкі былі пра будучыню Радзімы і пра тое, ці складзеца пасыянс «Павук». Шмаравідла, без сумнёву, быў таленавітым чалавекам: ён мог думаць абедзьве гэтая думкі адначасова.

Нечакана ў яго кабінет закаціўся невысокі рудаваты наведнік, відавочна чымсьці ўсхватываны.

— Дарагі рэдактару! — у голасе рудаватага чулася непадробнае хваліванне. — Вы рызыкуеце будучыні газеты!

— Мы заўжды рызыкуем, але ўсё адно працягнем гаварыць праўду, — паспрабаваў супакоіць рэдактар незнаёмаца. — А што, уласна, вас так устурбавала?

— Ваша новая рубрыка, — госьць сутаргава зглынуў сліну. — Вы надалі ёй для канспірацыі назуву «Каханне і секс». Але ж усім відаць, што гэта рубрыка палітычна!

Нездарма яна ўзнікла напярэдадні выбараў...

Рэдактар памкнуўся нешта сказаць, але госьць не даў яму такай магчымасці.

— Вось гэта фраза, што ад трэння ў прэзерватыве могуць узініць мікраарасколіны, — ён тыщнуў некуды ў сярэдзіну газетнай старонкі, — усім жа зразумела, што яна азначае разлад у шэрагах улады. Гэтым вы даяце зразумець, што шчыльныя кантакты з прадстаўнікамі рэжыму дазволяюць раскалоць іх шэрагі.

Ён крыху перавёў дыханне і працягваў з ранейшым запалам:

— А вось гэты артыкул «Перевагі і заганы мастурбацыі». Вы думаеце, не заўважна, што ў гэтым тэксце абліяроўваеща выбар адзінага кандыдата ад апазіцыі?.. Я ўсё разумею! Гэта занадта сур'езнай тэма, каб гаварыць пра яе адкрыта, таму даводзіцца карыстацца палітычнымі метафарамі. Мне імпантуне тое, як элегантна вы пазначылі тэму. Але ж гэта ўсё шытае белымі ніткамі! Аналогія паміж мастурбацыяй і выбарами адзінага — занадта відавочная! Гэтаксама, як паміж гаворкамі пра кандом і байкот.

Госьць распаляўся ўсё больш. Рэдактар ужо кінуў марнія спробы ўкініцца ў ягоны маналог.

— Я ўжо не кажу пра артыкул «Восем спосабаў кахацца даўжай». Нават я зразумеў, што ў гэтым артыкуле гаворыцца пра выхад на Плошчу і адстойванне свайго выбару. «Кахацца даўжай»... И папугаю зразумела, што тут гаворыцца пра неабходнасць стаяць

да канца! Вы думаеце, у органах дурні сядзяць? Думаеце, яны не зразумеюць вашых алюзій? Дарагі спадар Шмаравідла! Вы вельмі рызыкуеце, друкуючы такія тэксты. Гэта можа пагражаць закрыццём такай дарагой нам усім газетам...

Наведнік прыкладаў руку да сэрца:

— Я прашу вас быць больш абачлівым і больш канспіраваць такія смелыя палітычныя заклікі.

Нарэшце рэдактар мог вымавіць слова:

— Вы трохі памыляецеся. У нас не проста грамадска-палітычнае выданне, а газета для ўсёй сям'і. Таму мы і падымаєм розныя тэмы...

— Вядома! — рудаваты перапыніў яго, гледзячы з вясёлай хітрынкай у вачах. — Менавіта так вы можаце адказваць разнастайным правяральшчыкам! Але ж я не правяральшчык, а даўні чытач выдання. Пагатоў, што і правяральшчык будуць да вас чапляцца хутчай за ўсё па іншых, надуманых нагодах.

А вось тое, што вы называеце сябе газетай для ўсёй сям'і, можа нават пашкодзіць. Ну няўжо вы, спадар Шмаравідла, чытаеце сваім дзесяцам артыкулы пра перавагі мастурбацыі або анальна-га сэксу? Усе ж зразумеюць, што гаворка тут можа ісці толькі пра палітычнае выхаванне!

Ён яшчэ раз цяжка ўздыхнуў. Пры наступным пытанні ў яго голасе прарэзалася непадробнае цікаўнасць:

— А які будзе наступны артыкул у нашай рубрыцы?

— «Восем жэстаў», якія выдаюць пажаду».

Рудаваты задаволена паківаў галавой:

— Абавязкова прачытаю, каб ведаць, каго з кандыдатаў выбіраць. Але паабязціце, калі ласка, што гэта будзе апошні з вашых рызыкоўных артыкулаў...

Хто быкуе апошнім...

— Ну што ж, сябры мае, сённяшня планёрка ў нас лёсавызначальная, можна сказаць...

Галоўны рэдактар абвёў позіркам прысутных.

I папугаю зразумела, што тут гаворыцца пра неабходнасць стаяць да канца! Вы думаеце, у органах дурні сядзяць?

Думаеце, яны не зразумеюць вашых алюзій?

Рэдакцыя нярвова ўздыхнула: пасля такога пачатку спадзявацца на далейшую літасць было бессэнсоўна.

— Усе вы, без сумнёву, памятаеце выкаванне нашых славутых папярэднікаў, што беларуская мова пераможа тады, калі на ёй загавораць гопнікі і прасталыткі. Калі ўлічыць, які складаны перыяд беларушчына перажывала ў мінулае стагоддзе, гэтую мару нашыя папярэднікі маглі выказаць толькі як нязбы́тную. Але цяпер на нашу долю выпала ажышвіці ўсё!

З вачэй Галоўнага струмені юмагутны фантан аптымізму і энергіі. Эканамічны Агліадаль-

нік нярвова ўцягнуў паветра і паспрабаваў неўпрыкмет збіць з рукава пырскі гэтага фантану, якія далацтаді ад Галоўнага.

— Мы вызначаем нашу новую стратэгію на бліжэйшы час — заваяваць моладзь і сярэдні клас. Найперш, вядома, моладзь, бо за ёй будучыня... І таму фраза пра беларускамоўных гопнікаў для нас набывае новае гучанне і актуальнасць. У сувязі з гэтым у нас адбыўся кадравыя змены: знаёмцеся з новым намеснікам галоўнага рэдактара і палітычным аглядальнікам!

Рукаво замшавага пінжака паднялося і паказала на кароткастрыханага квадратнага чалавечка, шырынёй ілба падобнага да маладога бычка.

— Менавіта ён прынясе змены ў нашую працу і зробіць нашае выданне па-сапраўднаму блізкім для народа, — крыніца натхнення ў Галоўнага была невычарпальная, як Вялейская вадасховішча.

Новы Намеснік абвёў усіх пагрозлівым позіркам і падцягнуў чырвоныя трэнікі. Галоўны між тым працягваў:

I папугаю зразумела, што тут гаворыцца пра неабходнасць стаяць да канца! Вы думаеце, у органах дурні сядзяць?

Думаеце, яны не зразумеюць вашых алюзій?

— З наступнага нумара мы ствараем кантэнт беларускіх гопнікаў і такім чынам ангажуем моладзь у шэраг беларушчыны. І сачыць за гэтым будзе мой новы намеснік!

«Бычок» павярнуўся да шэфа і абвёў рукой прысутных:

— Чо?! За кім з гэтых сачыць трэба?

Хтосьці падавіўся смяшком, які адразу ж сціх, як толькі Намеснік вярнуўся позіркам да рэдакцыі.

— Пакуль ні за кім, — рэдактар аблайна пасміхнуўся. — Я табе ўжо тлумачыў твае задачы: яны не мяняюцца пакуль што. А астатнія я табе потым патлумачу.

— Няма базару! — пагадзіўся «бычко».

Планёрка, якая адбылася праз месяц пасля з'яўлення новага намесніка, мала нагадвала ранейшыя рэдакцыйныя сходы.

Галоўны падцягнуў зялёныя трэнікі:

— Ну што, пабазарым пра мінулы нумар і ператрэм тэмкі для наступнага?

— Я... ць-капаць! — падтрымаў Намеснік.

Найперш пра эканамічны артыкул нумара. Адзначу, што за месяц эканамічны аддзел так і не здолеў стаць бліжэй да народа. «Мыты», «аффоры», ПДВ, ВУП — хто гэта разбярэ? Кожны артыкул даводзіцца перапісваць! Я ж неаднойчы прасіў асвоіць новую эканамічную тэрміналогію нашага выдання! Вы паглядзіце, як мы перарабілі ваш агліад: «раздзерьбанілі бабло», «лахаёў ў пралеце»... Вось як трэба пісаць! Тады ўсім будзе цікава чытаць эканамічныя артыкулы. Я разумею, што перарабіць сябе цяжка. Як вы заўважылі, я ў сам туды часам зазіраю, каб узняць свой культурны ўзровень...

Галоўны паглядзеў на Вэба як на малое неразумнае дзіця:

— Запамінай — потым адкажаш ім. Пакуль мы застаемся адзінай незалежнай беларускай газетай, мы павінны быць даступнымі для ўсіх. І пісаць павінны для ўсіх. А паколькі галоўнай нашай аўдыторыяй застаетца моладзь і сярэдні клас, то мы ў пішам для іх. Аднак усялякіх яйкагаловых мы таксама не адкідаем! Для іх ёсць апошняя старонка — самая каштоўная, бо — з абвесткамі! Я ў сам туды часам зазіраю, каб узняць свой культурны ўзровень...

Галоўны задуменна паглядзеў на апошнюю старонку, памаўчаў. Цяжка ўздыхнуў. Потым працягнуў з ранейшым энтузізмам:

— І пры канцы яшчэ адна клёвая навіна. На медыйным рынку заўважылі, як хутка мы заваёўваем моладзь апошнім часам. У звязку з гэтым нам пранавалі фінансавую дапамогу ў заваяванні сярэдняга класа. І тут я магу вам з гонарам заявіць: «У чым нашая сіла? У прадбачанні й прагнозе!». Но — што цікавіць сярэдні клас? Правільна! Прастытуці! І мы будзем цяпер актыўна працаваць над з'яўленнем беларускамоўных прастытуцік. Пакуль што нам пранавалі рабіць гэта ў палітычнай сферы, але ж заўжды трэба з нечага пачынаць!

ІМПРЭСІЯ

ЯК ДЗІКАЯ АРХІДЭЯ

Святлана МОРА

Дзяўчына ішла купляць антыкварыят...

Колькі было ужо ў свеце такіх дзяўчутаў? Сумных, задуменных, з няясным позіркам услед транспарту, які збег... Колькі было іх? Навошта ў кожным паўночткім горадзе вось гэта? Паслухай. Так напісаў пра яе адзін патрыёт.

«Наколькі хмара не ведае, куды пльве, настолькі цяпер няважна было, куды ісці... Ніколі і ніхто не ўздыхаў яшчэ абыгам гэтых грудзей, і ніколі лёд і асфальт не былі такім роднымі. Шэрасць часоў была адзінай памылкай таго вечару і, здавалася б, магла выправіць усе недарачніасці гэтых часоў. Але. Наколькі хмара не ведае, куды пльве, настолькі цяпер няважна было, куды ісці.

Жоўтая тульпаны прывідам спачувалі нейкай асобе, якая працавала іх штовечар, але нешта галоўнае ў гэтых тульпанах і гэтых грошах у переходзе насыцюжвалала і давала надзею на болей дакладныя мары, болей дакладныя кветкі, на новы дзень, зрешты...»

Так напісаў пра яе адзін паст. Патрыёт.

Дзяўчына была маладой. Ніхто не пазбер бы спакусы затрымаша на яе чорным шаліку ды чырвоным бярэце, стракатае паліто й наогул давала падставы азірніцу на гэтую істоту не выпадкова. Але шэрасць часоў рабіла сваё. І ёй было ўсё роўна. Ёю дыхаў кожны асфальт, кожны слуп, кожны дах — кожнай раніцы.

Дзяўчыне было ўжо намнога за трынаццаць, але нікому ў галаву б не прышло — размаўляць з ёй пра ўзрост. Хутчэй пра антыкварыят.

Ды яшчэ пра мастацства. Ці не мас-так яе сябра, ці не знаёмы ён...

«Волі. Не было даўно Волі. Пра гэта яна думала, калі ішла хутчэй за ўсіх асцярожных і не-знаёмых па шэрым асфальце.

Мала хто ведаў, што насы-мрэч ёй было за трыццаць. Яе худариявасць пра гэта маўчала. Яе сябра-паліглот зацікаўся гэтым, калі трэба было выйсці ды нешта сказаць «гэтым свінням у штацкім».

Яе звычкі пакуль не хварэлі. Яна ела, колькі хацела, секла дровы, калі даводзілася, і была ўсё яшчэ маленікага росту.

Калі патрэбны быў антыкварыят, яна яго купляла.

Яна не была горш за іншых, але распавесці пра яе кашачную рухі было б тут занадта.

Ёй часта было прыемна. Прый-емна ісці, прыемна гуляць, прыемна ісці па антыкварыят асабліва.

Дарэчы — яна ніколі не хварэла. Наколькі можна ўяўіць сабе дзяўчыну з проблемамі, якая ніколі не хварэе, — дык вось, гэта была яна.

Колькі было такіх прахожых, якія адзначалі яе ўнатоўпе, чорт яго ведае, але факт застаецца фак-там: яна амаль ніколі не глядзела ў очы.

Яе антыкварыят быў падобны на музу — самадастатковы і незалежны. Забытагаца на дарозе па антыкварыяте было для яе гэтак жа немагчыма, як згубіцца ў цэнтры мегаполіса. Яна проста ведала.

Пахам, анёлам, лёдам, — невядома як. Па антыкварыят трэба было ісці.

Штомесяц прывозілі нешта новае. Гэта было заўсёды неяк загадкова.

Антыкварыят ёй дарылі. Гэта была зусім іншая справа.

Побач з ёю часам быў мамант. Гэта быў сябра з дзіцячым сноў, і ён прыходзіў тады, калі здаралася нешта дрэннае, яна за гэта атрымлівала свежыя думкі.

У каго не было ў дзяцінстве маманта?..

Хто не хадзеў лятаць?

Яна магла ўсё. Калі трэба — правдаўца семкі. Але хадзіла ў срэбраных пальчатках і любіла эспреса. Ром. Міндань. Калі трэба — ўсё.

У яе гісторыях было шматкіні. Кнігі ў яе былі чамусцы часцей за ўсё ў зялёных вокладках ды звязвалі мары з асяроддзем.

Гэтага ёй не дараўваў першы сябра.

Дарога па антыкварыят зімой зымала хвілін на дваццаць бой-лей, але нязменна дарыла задуменнасць...

Дарыць антыкварыят яна не ўмела. Слухаць музыку таксама.

Дараўваць каму-небудзь не было спрыяльнасці.

Да яе не вярталіся. Ёй было дрэнна. Яна прыгожа напівалася ды гэтак жа прыгожа пра гэта не думала.

З антыкварыята ёй падабаліся рамы. «Яны прыўзносілі ў яе жыццё побыт».

Ёй было калі гатаўваць. Але ў стылі «ром і міндань»... Рыба ў яе была смачная.

У яе была прыемная маці. Яна гатаўвала зусім іншыя стравы і была шчаслівай. Незалежна адно ад другога...

Лекар дзяўчыны быў бы вусаты. Але яна яго не мела.

Яна наогул шмат чаго не мела.

Яе хацелася абняць. Большасціых, хто яе бачыў.

Прадаўцу антыкварных га-дзіннікаў яна не тое каб не падабалася — насыцюжвалала. У яе руках была выверанасць, даклад-насць, якую яна, здавалася б, не заўважала, але кожны механізм ведае сутнасць. Прынамсі, у прас-торы аднаго кабінета.

Яна была там адной з кавай у руцэ — па папярэдняй дамоўленасці. Што ёй патрэбна было — заўсёды брала... Замова была канкрэтная, гадзіннік — з лепшых.

Кава тады састыла ў тым кабі-нене. Яна паабяцала не губляць той гадзіннік.

Ёй было чатыраццаць, калі яна набыла сваю першую антыкварную рэч. Гэта быў ланцужок, срэбра, 925. У яго былі даволі вялікія кольцы ды ўяна выпадко-вое паходжанне. Яго шмат хто бачыў. Колькі магло быць іншага ў яе жыцці (ды і чаго?) без гэтага ланцужка, — так пытанне нават ніколі не ўзнімалася.

«Антыкварыят ратуе», — так яна заўсёды казала.

З усмешкай.

Напіцца жанчыне адной? Гэта было не зусім пра яе.

Хаця...

Яна ішла зімой па антыквары-ят і ўспамінала свой сон. Сон быў

прыменным, з гатычным храмам на ўзгорку, узгорак над ракой. Раку не было бачна, але яна, ві-давочна, была.

Дзень быў паскучны... Але быў антыкварыят.

Яна любіла бранзалеты. Каб зі-

хацелі ды звісалі — кропелькамі

ў промнях.

А было ёй трыццаць чатыры.

— Неверагоднае сумленне ў ба-гоў, не думаеш? — сказаў кдб-шнік адной даме. — Міця я, Міця...

— Міцечка, я не цалуюся... — адказвала дама.

— Цалуйся, калі ласка, цалуй-ся, — адказвав кдб-шнік адной знаёмай даме.

— Не, не цалуюся.

3 нататніка адной беларускай дамы:

«Як дзікая архідэя, спявала вяс-на. Спявала і прытанцоўвала.

Я чакаў антыкварыят. Мой антыкварыят.

Я ніколі не зараблю столькі грошай, каб купляць дарагі пасалункі. Разумееце мяне? Мне не трэба праства».

Пасля сяброўскае адданасці
Адкуль гарачая нянавісць?

Асот і крапіва

Дзе ягады маліны —
Заўсёды крапіва.
Там зайдрасци, здзекі, кпіны,
Дзе пекнай ўдава.

Дзе залатыя ружы —
Расце густы асот.
Жыве з нікчэмным мужкам
Пляшчота з года ў год.

А дарагі пярсцёнак
На пальцы пустальгі.
Гарыць шчаслівы золак —
Дзе холад і снагі.

І так па лёсце кружасць,
Нібыта двойчы два,
Маліна дзе і ружа —
Асот і крапіва.

* * *

Я размаўляю з нематой:
З нямымі сценамі і столлю,
З крыштальнаі вазаю пустой,
Напоўнена звонкім болем.

Я размаўляю не з табой,
Калі ўтрапеная, нямая.
Мне не патробы звонкі боль
І ваза на стале пустая.

Адмоўлюся ад нематы
І стану шчыраю з табою,
Як толькі базу ўквеціш ты
І сэрца вызваліш ад болю.

Вера БУЛАНДА

І лёс Сібіры закрануў —
Лесапавал і пах ядоўцавы.

Я чула шэпты за сцяной,
Лёд пісталетны ля патыліцы,

Эксперыменты ўсе са мной
Раптоўна ў смех вар'яцкі выльвоўца.

Ці ў гнеў, ці ў крык, ці ў вечны страх
За свет, сябе, нашчадкаў, музыку,

Якая цепліца ў грудзяx,
Шукаючы ў надзеі публіку.

Хаця б адзін свой чалавек —
З тваімі марамі і песнямі...

Расстрэл не скончыўся, і здзек
Прыстасаванцамі акрэслены.

Я вярнуся

Я знайду дарогу назад,
Пакуль вы будзеце
любіць мяне.
(В. Моцарт)

Як час на месцы не стаіць,
Як круціца зямля у скрусе,

Пакуль вы будзеце любіць,

Я ад сябе да вас вярнуся.

Каб толькі сонцу не астыць —
Я кожнай тканкай малися.

Пакуль вы будзеце любіць,

І я пад сонцам застануся.

Пакуль вы будзеце любіць,
Ад шчасця я не адракуся,
Бо як без вас на свеце жыць?
Вы пачакайце — я вярнуся.

Адкуль?

Вякамі не спазнаць той яснасці,
Перад якой пытанне ставяць:

Прыстасаванцы

Мяне расстрэльвалі ў вайну
І спальвалі з аднавяскоўцамі,

П'ЕСА

КАШТОЎНАСЦЬ З АНТЫКВАРЫЯТУ КАМЕДЫЯ Ў ТРОХ ДЗЕЯХ

Ніл ГЛЕВІЧ

Дзеіныя асобы

М а л е й, Сцяпан.
А л і н а, жонка Малея.
Б а ц я н, Павел, сябар Малея.
Г а н н а, жонка Бацяна.
Ш ч э р б а, Іван, сябра Малея.
Ю з э ф а, жонка Шчэрбы.

Дзяя адбываецца ў Мінску ў пачатку 90-х гадоў ХХ стагоддзя.

Дзея першая

Кватэра Малея. У пакоі жонка Аліна, сядзіць на тахце, нешта вяжа на спіцах. Заходзіць гаспадар — з нейкім досьціц вялікім прадметам на руках, абгорнутым газетамі. Асцярожна апускае прынесеное на падлогу.

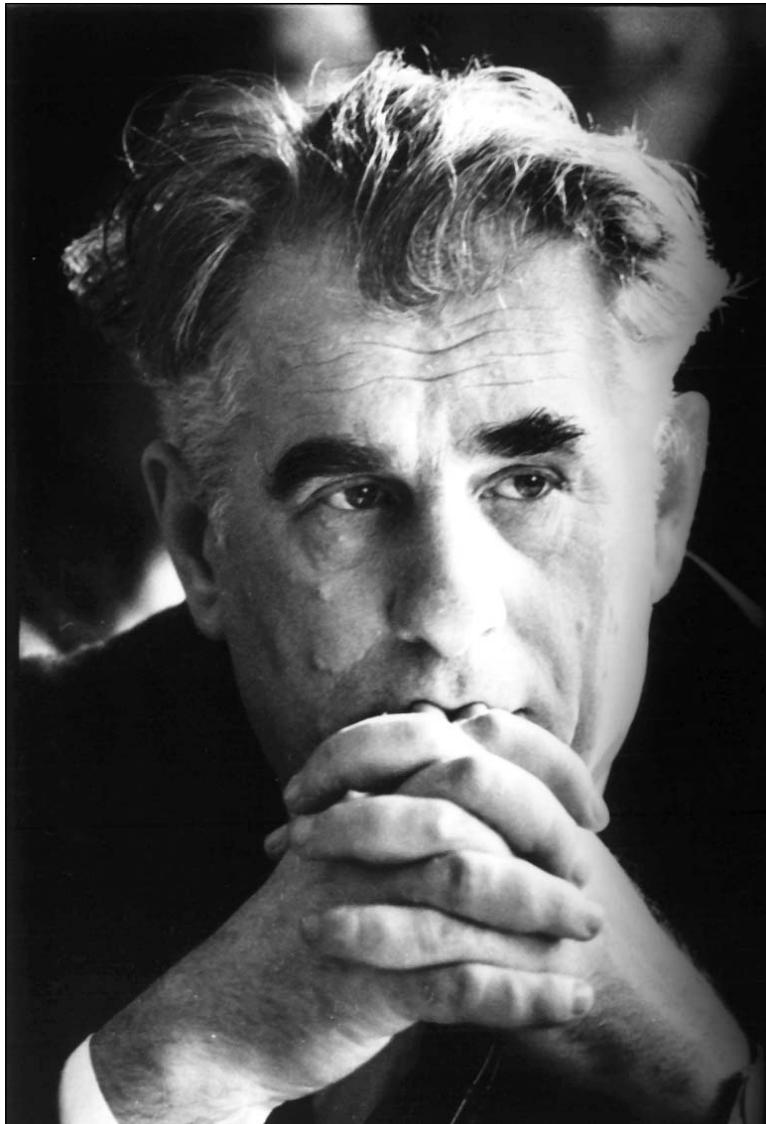
М а л е й (гучна выдыхнуўшы).
Ху-у! Чуць прынёс. Спачатку здалася лёгкай, а пакуль прытэпаў ад аўтобуса, дык і хапіла...

А л і н а (спыняе вязанне). А што гэта?

М а л е й. Зараз пабачыши. Узрадуешся. (Крыва ўсміхаецца). Гэта — тое, што дасталося на маю долю. Усё, што можна скарыстаць дома, забралі сабе начальнікі. І маблю, і дывановыя дарожкі, і шторы з вакон, і карціны, — усё падзялілі між сабой начальнікі, хоць ужы яны і ніякія не начальнікі, — партыя забаронена, райкам ліквідаваны. Памяшканне перадаєща міністэрству, нібыта, спорту, ці якомусьці іншаму. Ну, а мне дазволілі на ўспамін пра службу ўрайкаме ўзяць вось гэта. Непасрэдны мой шэф кажа: «Бяры, Сцяпан, і не сумнявайся, гэта, можа, самая каштоўная тут штука. Антыкварная, кажа, рэч!» Я, канечне, зразумеў яго кепікі. Але паглядзеў, паглядзеў — і не ведаю, што мне падшахнула, можа, нейкая злосць, — але кажу гэнаму: «Вазьму! Калі вам, членам райкама, нікому не трэба, — я вазьму». І ўзяў. Вось яно. (Бяры і нясе невядомы прадмет на сэрэдзіну пакоя). Адвізвае шпагаціну — і абротка звалываецца на падлогу. Перадвачыма — высокая, амаль у метр вышыні, фігурыстая ваза; як і належыць, уверсе — круtabокая, але адзін бок, як бы счасаны, плоскі, і на ягонай паверхні — каляровы партрэт пажылога мужчыны, уласна — толькі твар. Ніжэй падбародка — надпіс: «Да 70-годдзе Генеральнага...». Выцягнуўшы з-пад вазы газеты, гаспадар, бачачы, як уражана жонка, шырокая заўсміхаўся). Ну вось, глядзі, любуйся! Ты, мабыць, падумала, што я нейкі хлам прывалок. Ды не, даражэнская! Выдатны твор мастацтва. Ваза ўгонар юбілею Генеральнага, з ягоным каляровым марданісам... (Трохі пакруціў вазу — каб добра глядзеўся партрэт).

А л і н а (і ў здзіўленні, і ў збянтэжанні). Сцёпачка, што ты... прынёс? Нам патрэбна гэта ваза, дык яшчэ з такім партрэтам?

М а л е й (жартайлівым тонам). Ты думай перш за ўсё, што гэта — высокай вартасці мастацкая каштоўнасць, антыкварная, як сказаў гэны, рэч. Можна сказаць, і гістарычна рэч, прыўрочаная да

вялікай гістарычнай даты, якая адзначалася па ўсёй краіне, усенародна. Не помніш хіба, як мы глядзелі па тэлевізоры галоўныя ўрачыстасці ў Крамлі?

А л і н а. Прабач, я ведаю і разумею, але... але нам — навошта яна? Яна нам спатрэбіцца?

М а л е й. Яшчэ як!

А л і н а. Ну як? Ну для чаго?

М а л е й. А вось для пачатку хоць бы і для гэтага! (Хапае жонку абедзвюма рукамі ў пояс, падымаета высока і ёмка садзіць на вазу).

А л і н а (спалохана крычыць). Пусці! Здурнеў ты ці... Пусці! Што ты ўздумаў!..

М а л е й (рагочучы). Сядзі! Сядзі і не варухайся! А то кульнецца ваза, і ты грымнешся аб падлогу. Сядзі! Спакойна — як каралева на троне! А я трохі адступлюся і гляну, па-моему, цудоўнае відовішча! Ну сапраўды — як каралева!

А л і н а. Здымі! Сцёпачка! Ну хопіць дурачыцца! Хутчэй здымі!..

М а л е й (раптам выбухнуў рогатам). Аля! Алечка! Ай, што я бачу! Паміж тваіх мілых круглых лытак — галава Генеральнага! Ай як ён здорава глядзіцца! І такі выраз твару — задаволены ўшчэнт! Дык дзіва што! Ушчаміць галаву паміж такіх ідэальных жаночых лытак — апупее ад шчасця любы, як той казаў, аматар!.. А тым больш гэты неўгамонны бабнік. Ты ведаеш, што ён быў страшны бабнік? Ведаеш? Мае начальнічкі, помню, пра гэта шапталіся.

А л і н а. Ведаю. Але зараз жа здымі мяне! Лічу да трох — і буду саскокаць сама! Ра!..

М а л е й. Падбягае і здымаета жонку з вазы.

Ну пажартаваў, павесяліўся, а далей? А што далей? Дзе дзенеш яе?

М а л е й. Дзе дзене? Трэба падумаць. Каб не гэты мардапіс — можна было бы сапраўды працаваць антыкварнаму магазіну. Але цяпер з гэтым партрэтам на продаж яе не возьмуць: ніхто не купіць.

А л і н а. Яе і дарма ніхто не возьме. Каму яна патрэбна, гэтая рагамедзіна, каб яшчэ і гроши плаціць. Хто сёння будзе любавацца на гэтага Генеральнага? Хіба не бачыши, як і ў які бок крутанулася жыццё?

М а л е й. Яшчэ як бачу! Лепша за гэных, што па тэлевізоры балбочуць. Бачу самае галоўнае: руку на дзяржаўную, то бок, народную маёмаць першыя паднілі партыяна-савецкія начальнікі. Першымі прыхватызатарамі сталі! Нахапалі, прыгрబлі да рук — божа мой мілы. Хто заводзік, хто фабрычку, хто напалам з замежным грашовым мяшком, хто магазін, хто бровар, хто рыбную гаспадарку, хто лясную... Вось што самае дзіўнае! Як і не трымалі калі сэрца дваццаць ці трыццаць гадоў білет з сілуэтам Ільліча! Дык у што верылі? Каму кляліся? Каму заклікалі верыць і клясціся? А як пагражалі радавым партыйцам за нейкія нібыта адступленні ад камуністычнай маралі... Ведаеш, Аля: сумленнаму савецкаму чалавеку можна з разуму з'ехаць ад думання пра ўсё гэта.

А л і н а (смеючыся). Дык, мусіць, ты і пачаў ужо з'яджаць, калі прышёп да дому гэтую мастацкую каштоўнасць.

М а л е й. Не смейся. Бо, можа, і пачаў. Я, ты гэта ведаеш, нікога

з правадыроў не шанаваў, — не бачыў, за што трэба аказваць ім высокі гонар, і да ўсіх апошніх ставіўся вельмі крытычна, да некаторых — нават насмешліва і з непрыязнансцю. Але яны ўвасаблялі вышэйшую партыйную і дзяржаўную юладу. Я думаю пра тых маіх сяброў і знаёмых, якія так імгненіем адгэтаў улады адварнуліся. Чаму? Чаму так імгненіна? Не я, а яны білі паклоны правадырам, сотні разоў спасылаліся публічна на іх аўтарыгат, цыгавалі іх мудрыя прамовы і даклады... і раптам!..

А л і н а. Можа — не шчыра? Можа — крывадушнічалі? Толькі дзеля кар'еры стараліся засведчыць сваю вернасць?

М а л е й. Калі гэта так — дык што ж выходзіць? Калі яны тут былі няшчырыя — дык а дзе, у якой іншай партыі, будуць шчырымі? Вось ад гэтага мне і страшнавата робіцца. Я не біў паклоны, не славаслові... Але ж ёсць нейкія межы прыстойнасці. Вось усе мае начальнікі пакінулі гэтую высоці-каштоўную рэч з партрэтам у аголеным памяшканині; можна сказаць, выкінулі на сметнік, як непатрэбчыну. А я — забраў. Хоць мне, для маёй душы, яна тым больш непатрэбная.

А л і н а (усміхаючыся). Непатрэбная — а ўзяў. Чаму? Навошта?

М а л е й. Я ўжо сказаў, прыйшоўшы, і паўтару: мабыць, ад злосці зрабіў гэта. Не ведаю. Але, відаць, ад злосці. Ці бач: на маю долю адшкадавалі гэтую пасудзіну. Гэта (паказвае на вазу) — мая доля. Мая! Іхня доля — іншая.

А л і н а. Ды не бяры ты гэтак да сэрца! Супакойся. Падумай лепш, што з ёю рабіць, куды сплавіць. У які-небудзь гістарычны музей? А чаму і не спяшайцесь. Спачатку, пакуль нікога з гасцей няма, я хачу табе, Павел, растлумачыць маю задуму. Гэтую рэч я купіў для цябе ў антыкварным магазіне, і за не малыя гроши, але яна таго вартая. Гэта — выдатны твор мастацтва, выдатны! Убачыце — ахнече! А яшчэ больш ахнече, калі ўбачыце, якую сэнсавую, ці, лепш сказаць, ідэйную адметнасць яна мае. Павел, я пра цябе амаль ўсё ведаю, і ты перада мной можаш не таіцца. Ты — з партыі і да сёння не выйшаў, так?

Б а ц я н. Раз ты ўсё ведаеш, дык нашто пытаемся? Не выйшаў і не збіраюся выходзіць. Я — не перабежчык. І не рэнегат.

М а л е й. Партыйнай справе служыў сумленна. Статут не парушаў?

Б а ц я н. Нейкія дзіўныя пытанні задаеш... Куды ты хіліш, не магу згадацца? Што за допыт?

М а л е й. Спакойна, спакойна, браток, яшчэ адно пытаннечка — і ўсё. А правадыроў партыі ты паважаў, цаніў? І якой думкі пра іх ты сёння?

Б а ц я н. Не ўсіх аднолькава цаніў і не аднолькава глядзіку на кожнага сёння. Мы з табой не раз пра гэта гаварылі. Хто быў вельмі жорсткі, хто наогул крыважэрны, хто не надта разважны і бзікаваты, хто памяркоўны і як чалавек не благі, а хто проста недарэка, узнесены волій лёсу на вышыню, а каго я так і не зразумеў належна, можа, яшчэ разбяруся...

М а л е й. Усё, браток, усё! Я так і думаў. І, дзякаваць Богу, не пралічыўся. Прашу, дарагія сябры, увагі!

Ідзе да прынесенага падарунка і пачынае яго «распранаць», але — засланішы сабой ад прысутніх. Спрытна разадраў і згарнуў паперу, адступіўшы трохі ў бок — і перад вачмі Бацяна і Ганны пайстала ўжо знаёмая нам ваза.

Заслонка**Дзея другая**

Гасціны пакой у кватэры Паўла Бацяна. Гаспадар і гаспадыня запрашалі гасцей — Малея і Аліну.

Г а н н а. Заходзіце, даражэнская, заходзіце! От малайцы: першыя прыйшли!

Але — не тым бокам, дзе партрэт. Першя «ахнула» Ганна.

Г а н а. Ай, якая прыгажосць! Паўлік, ты бачыш? Яна ж, пэўна, фарфоравая!..

М а л е й. Канечне, фарфоравая! З гліны такія рэчы не вырабляюцца. Я ж казаў: ахнене! Мастацкая каштоўнасць высокага класа. Дадам адразу: і гістарычная каштоўнасць! Так-так! Гэта унікальная штука — красамоўны факт слайней гісторыі той вялікай дзяржавы, у якой мы ад нараджэння жылі і якой нядаўна не стала.

Б а ц я н. Нешта не цямлю, чаму яна — факт гісторыі ды яшчэ і красамоўны.

М а л е й (шырока ўсміхаючыся): Гэ-гэ, Паўлючок! Зараз уціміш! Адну секунду цярпення!

Падыходзіць да вазы і паварочвае яе да прысутных тым бокам, дзе партрэт. Глядзіць на здзіўленых і нават трохі разгубленых гаспадароў вачыма пераможцы.

Г а н а. Дык гэта ж... дык гэта ж, па мойму, гэны!... (Пераводзіць позірк на Паўла). Ці мне здалося?..

Б а ц я н. Нічога не здалося. Гэны! Гэны самы!..

Г а н а (пераводзіць позірк на Малея, тады на Аліну, і зноў на Малея). Дык гэта... нам... такі падарунак?

М а л е й. А што? Хіба не падаеца?

Г а н а. Не, падабаецца, прыгожая... Але... Не знаю, як скажаць... Ну, неяк... страшнавата троху... Гэта ж гэны! Сам гэны на партрэце!..

М а л е й. Дык я ж і сказаў, што гэта не толькі мастацкая каштоўнасць, але і гістарычна! Ваза з партрэтам знакамітай гістарычнай асобы! Ды гэта вазе цены не будзе праз які дзясятак гадоў, а тым болей праз два дзясяткі!..

Г а н а. Дык я з ёй абыходзіцца, калі гэта такая гістарычная каштоўнасць? Дзе яе паставіць, дзе трymаць?

Б а ц я н (трохі ў раздражненні). Бяры, Ганна, госцю і вядзі ў залку, да стала. А з гэтым (ківае на вазу) я сам разбяруся, і як абыходзіцца, і дзе паставіць...

Ганна з Алінай выходзіць.

М а л е й. А што гэта, Павел, пакуль Ганна ахала і охала, ты ўвесь час маўчаў?

Б а ц я н. Чаго маўчаў? Задумайся: чым я табе за такую каштоўнасць аддзяжку? Уяўляю, якія ты ўпёр гроши! Перастараўся ты, браток, перастараўся. Я такога падарунка, такой пашаны і гонару не заслугоўваю. Гэта — каб якому высокаму партыйнаму чыноўніку! Во, было б у самы раз! А я... што я? Лічу — радавы партыец. Паверыў, яшчэ маладым будучы, у светлае заўтра чалавецтва — і да гэтага часу не разуверыўся. І за гэта паважаю сібе.

М а л е й. Дык я табе дагадзіў гэтым партрэтам? Ці не зусім?

Б а ц я н. Ну што ты да мяне прыстаеш? Я табе пра высокую веру ў светлае заўтра, дзе будзе панаваць братэрства людзей працы, а ты мне пра партрэт Генеральнага.

М а л е й. Дык ты ж пад ягоным сцягам верыў у светлае заўтра, па ягоных закліках ішоў туды!

Б а ц я н. Чаму пад ягоным? Сцяг быў да яго і застаўся пасля яго — адзін і той жа. Правадыры мяняліся, а сцяг — сцяг не мяняўся.

Чуваць званок у дзвёры.

О, ідуць яшчэ мае госці! Пра баць, прадаўжым гутарку калі-не

будзь пасля. Прайдзі, калі ласка, у залку.

Малей знікае за дзвярыма «залкі». Бацян хапае вазу, пераносіць яе ў кут і накрывае схопленым з тахты пледам. Настойліва звініць званок.

Іду-іду, мае дарагі! Іду! (Знікае ў дзвярах).

Заслона

Дзея трэцяя

Дэкарацыя дзея першай — ужо знаёмы гледачам пакой у кватэры Малея. З суседняга пакоя выходзіць гаспадар і гаспадыня, або — у святочным убранині, аслабіла Аліна.

М а л е й. Усё на стол выстаўлена? Нічога не забыліся?

А л і на. Здаецца, усё. Халодныя закускі — усе. Ну а гарачае таксама гатова, толькі падагрэю трохі, як чарга дойдзе.

М а л е й. Прысядзем, пачакаем. (Садзяцца на тахту.) Цікава, хто заявіцца першы. Давай на заклад — хто?

А л і на. Я і без заклада ведаю. Канечне ж, Шчэрбы: ніколі не было, каб хтосьці іх апярэдзіў.

М а л е й. Было! Ты проста забылася. Было, што і Бацяны першыя прыходзілі.

А л і на. Адзін раз за дваццаць гадоў.

М а л е й. Але ж было.

А л і на. Шчэрбы — надта акуратны ў гэтых адносінах. І ён, і яна.

М а л е й. Партыйная дысцыплінка. Або — з маладых ногцікаў работнікі апарату. Як гэта жаўць: вышканеная апаратчыкі. Адсюль і пунктуальнасць.

А л і на. Адзін ты нявышканены застаўся. Так і не пранікся партыйнай дысцыплінай.

М а л е й. Колькі ж я пабыў у апарате? Позна заўважылі мою міласць, позна началі вылучаць.

Званок у дзвёры. И Малей, і Аліна падхопліваюцца з тахты, Сцяпан ідзе сустракаць гасцей. У суправаджэнні гаспадара ў пакой заходзіць Іван і Юзэфа Шчэрбы. У Івана на руках — масіўная, вышынёй у метр з гакам, картонная каробка.

А л і на (да мужа, голасам пераможцы). Ну, што я казала?

Ю з э ф а. А што ты казала, мілачка? (Цалуеца з Алінай).

А л і на. Што першыя Шчэрбы прыйдуць. Самая культурная нашы сябры!

Іван ставіць на падлогу каробку і вітаецца з гаспадарамі: Аліне цмокаета ў ручку, Сцяпана прыгартава да грудзей.

Ю з э ф а. Дазвольце ўручыць нашы падарункі. Па-першае, дай Ваня сюды каробачку (Іван выцягвае з кішэні і падае жонцы элегантную пляскатую каробачку), па-першае, вось гэта: дзве сярабраныя лыжачкі, каб чаёк папіваць было прыемна (перадае каробачку Аліне); а па-другое

— паколькі Сцяпан Пятровіч нарадзіўся якраз напярэдадні вялікага свята Каstryчніка, — дык і падарунак ад нас высокага грамадскага гучання, падарунак сімвал, увасабленне той сістэмы, у якой мы жылі і якой служылі, у тым ліку і (гледзіць на Малея) наш дарагі імяніннік. Адчыній, Ваня, каробку і — хай нашы сябры парадуюцца. Унікальная, скажу вам, рэч! У антыхварным куплі. Разам выбіралі, думалі, што б такое арыгінальнае падарыць вам. Ну і вось, выбрали: на ўсю Беларусь толькі ў вас такі щуд магаць!

Чуваць званок у дзвёры.

О, ідуць яшчэ мае госці! Пра баць, прадаўжым гутарку калі-не

троне! Любуйцеся! (Да Аліны). Лытакі, лытакі развяздзі трохі, каб відаць было! Каб і сябры пабачылі, як глядзіцца фізія Генеральнага паміж бабскіх лытак!

Шчэрба зірнуў на Юзэфу, ледзь-ледзь кіўнуў галавой назад, на дзвёры, і яны павярнуліся, каб пайсці прэч.

А л і на (закрычала амаль на ўсю сілу). Не! Стойце! Стойце! (І саскочыла з «трону». Ваза кульнулася і пакацілася. Госці на крык Аліны спыніліся. Сцяпан, знямованы ад рогату, сеў на тахту і абліччай лоб рукамі).

Юзэфачка! Іван Кузьміч! Ну куды ж вы! Гэта... ну лічыце жарт неразумны. Ой, Божа мой! Хадзіце ў залку, да сталоў! Хадзіце!

Падымаецца з тахты Малей. Моўкі падыходзіць да гасцей.

М а л е й (апусціўшы галаву). Даруйце, мае дарагі, даруйце. Сарваўся, халерачка. Нешта як надарвалася вось тут (прыкладае пециарню да сэрца). Ці, можа тут? (Падносіць долонь да ілба). Нешта не вытрывала. Шрубка з разбы саскочыла. Мабыць, занадта доўга круцілася — і ў галаве, і ў сэрцы. Ці не ў той бок павярнулася. Жыщцё павярнула. Я гэта ўжо даўно адчуваў. Да руйце мне, мае дарагі, даруйце! Усё добра. Адзінка правядзі гасцей у залку, дзе траба.

Аліна праводзіць гасцей у суседні пакой. Малей кідаецца да вазы, падымае і ставіць пасядр пакоя — партрэтам да дзвярі, каб усе, што будуць заходзіць, адразу ўбачылі.

Вось тут і стой. І красуйся. Раз ужо такая мая доля — дык чаго ж?! Долю не выбіраюць. Доля дастаеца з паяўленнем на свет. Я пры табе нарадзіўся, і ты стала маёю. (Я бы звяртаеца да прысядзеніх — да залы). Ну, праўда ж?

Заслона

1994

Народны паэт Беларусі Ніл Сымонавіч ГЛЕВІЧ 30 верасня адзначае свой 81 дзень нараджэння. Шырыра жадаємо нашаму паважанаму аўтару здароўя, новых твораў — і беларускай радасці!

ЗАКУЛІССЕ НЕ ПАЗНАЮЦЬ, ТО ПАПЫТАЮЦЬ

Уладзімір СЛУЧЫКАЎ

«Тэатр пачынаецца з вешалкі», — казаў знакаміты расійскі рэжысёр.

Ягонае выслоюе пра гардэроб прыгадалася днімі, калі чарговы раз наведаў бібліятэку. Не скажу якую, бо гаворку вяду пра рэч больш вузкую (і ў літаральным сэнсе!), але размешчаную акурат наспраць бібліятэчнага гардэробу. Даўжэны вузкі плакат кідаецца ў вочы, — яго не прамінеш, калі кіруешся ў чытальную залу або ў абанементны аддзел...

Паэт Уладзімір К. майстравіта паправіў колькі радкоў паэта і кіраўніка беларускага Саюза пісьменнікаў (у 30-

гадах) Міхася Клімковіча, «асучасніў» яго — і такім чынам стаўся суаўтарам дзяржаўнага гімна!

Файная практика! Спадарове беларускія паэты! Заклікаць Вас на неўзаранае поле класікі! Берыцце верш Купалы, Коласа, Багдановіча, Гаруна, Дубоўкі, мяніяце ў ім некалькі радкоў і (ноў-хаў маё, хоць і падказанае спадаром Уладзімірам К!) становіцесь суаўтарам класіка!

Ну, а калі сур'ёзна, дык не разумею, чаму дагэтуль паэтаву унук Максім Клімковіч не падаў у суд або не плюнуў у вочы з-за парушэння дзедавых аўтарскіх правоў Уладзімірам К.!

Тым болей, што тэкст Міхася Клімковіча, досьць арганічны на свой час, выглядае ў рэдактуры Уладзіміра К. як мінімум

дэкларатыўным, недарэчным, а месцамі алагічным.

Беларусы — мірныя людзі, але яны ж гэтаксама і ўзрэзані і бітваў за долю, бітваў за волю! Аналітычнае вока можа зрабіць яшчэ нямалы падобных тэкст-лагічных адкрыццяў!

Спачуваю мастаку-аздабляльнику бібліятэкі і, здаецца, разумею, чаму не хапіла яму сілы паставіць клінік у апошнім радку.

Не дзіўлюся таксама, што не співаюць словаў гэткага «шэдэўру», да прыкладу, беларускія футбалісты. Здагадваюся гэтаксама, чаму пад такі гімн і ў гэтай безгустоўнай, антыэстэтычнай, савецка-ісламскай эпохой праігрываюцца спартовыя спаборніцтвы.

Пра іншыя спаборніцтвы на міжнароднай арэне казаць наоўгул не выпадае...

► АПОВЕД

НОЧ СВАБОДЫ

Міхась БУЛАВАЦКІ

Уявіце сабе чалавека ў койцы, загіпсанага ад пояса да пяткі на адной назе і да калена на другой. У гэтай койцы праходзіць усё ягонае жыщё. Сюды прыносяць ежу, прыносяць сікія-такія забаўлянкі, прыносяць судно ці «вутку» для натуральных патрэбай і нават падкладаюць іх куды трэба, каб ён гэтыя патрабы змог задаволіць. Было мне тады восем гадоў, і ляжаў так я ўжо тры гады, і ляжаў мне, як пазней выявілася, наканавана было яшча чатыры... Гіпс, натуральна, быў не заўсёды. Яго праз тры месяцы зразалі, каб нага магла адпачыць і адрасці, але праз пэўны час загіпсоўвалі зноў. Гэтыя прамежкі без гіпсу быўлі ўжо глытком свабоды, якую я скарыстоўваў мабыць занадта актыўна. Бо каму ў такім узросце не хочашца рухацца, — ну хаця б вось перакульнуцца ў койцы! І ўрачы досьць хутка апраналі маю нагу ў новую гіпсавую нагавіцу.

Такіх, як я, у палаце Чачэвіцкай дзіцячай косцёла-сухотнай санаторыі было каля двух дзясяткаў — цэлы клас. Не мы хадзілі ў школу, а настаўнікі прыходзілі да нас і вучылі нас чытаць і пісаць алоўкам у сыштку, прыкладзеным да кавалка фанеры (алавак знізу, палера з фанеркай зверху). Настаўнікі, медсёстры, нянечкі з'яўляліся ў нас нібыта з нейкага іншага свету, зайдроснага сваёй недасягальнасцю, і туды ж знікалі. А мы заставаліся ў межах чатырох сцен, знізу да паловы зялёных, зверху белых, белай столі і падлогі, колеру якой ужо і не помню. Койкі былі на катках, дзякуючы якім нас дастаўлялі на

працэдуры, а летам з усіх палат выкочвалі на дзень на адкрыту прасторную веранду пад навесам. Так ішло наша жыццё з сваім маленкімі крыўдамі і радасцямі, з праявамі дзіцячай гарэзлівасці і свавольства, за якое магло наступіць і пакаранне: свавольnika выкочвалі ў калідор і пакідалі там пасумаваць нейкі час аднаго.

Аднойчы, ужо даволі познім часам, калі выхавацелька павінна была пакласці нас спаць і сіліці дадому, нейкая гарэза напала на мяне. Я з кімсці гучна гаманіў, смяяўся, выхавацелька спрабавала мяне супакоіць — і ўрэшце прыгразіла выкаціць мяне на ноч у самы дальні і цёмны куток калідора. Каб прадухліць такое, я звязаў ручніком сваю койку з койкай суседа і працягваў свавольніцаць. Разгневаная выхавацелька пачала тузаць маю койку, але яна не паддавалася, і гэта весяліла мяне яшчэ больш. Урэшце яна разабралася, у чым справа, і, яшчэ больш разлаваная, рэзкімі ру́кімі развязала вузел ручніка і пакаціла маю койку ў калідор. Потым, мабыць, вырашыла, што калідор — слабое пакаранне, і пакаціла мяне далей на веранду, пакінуўшы там аднаго пасядрод пустой цёмнай прасторы. «Паспіш адну ноч тут!» Праз хвіліну вярнулася, памарудзіла, мабыць, чакала, што буду плацці і прасіцца, але я маўчай. І яна, накрыўшы мяне яшчэ адной коўдрай, сыйшла ўжо беззваротна.

Я застаўся адзін. Было і страшна, і цікава. Я прыслухоўваўся да гэтай цішыні і не адчуваў яе варожасці. Пачаў азірацца — і пашкадаваў, што яна не падвезла мяне да парэнчаў веранды. Адтоль было б бачна і неба з месяцам і

зоркамі, і жвіровая дарожка вакол будынка, і клумбы з кветкамі за ёй... Як туды пад'ехаць? Для гэтага трэба злезіці з койкі. Але... Што можа тут зрабіць загіпсанавае дзіці з недаразвітымі цягліцамі? З гэтай койкі я не злазіў ужо тры гады, у патрабных выпадках мяне здымалі. І нават сам намер злезіці ўспрымаўся ўжо як пасягненне на нешта забароненае. Акрамя таго, перакуліца праців бакавіні койкі я моў змог бы, але ж, падаючы на падлогу, нараблю грукату сваім гіпсам. І нават калі гэтага грукату не пачуюць, як потым залезіці назад? Змерзнуть на падлозе і паклікаць на дапамогу? Гэтага вельмі не хацелася! І магло абярнуцца яшчэ большым пакараннем, хаця якое можа быць большае пакаранне — я не ведаў.

Але, як кажуць, вочы баяща, а руکі і ногіробяць. Цікаўнасьць пераважыла страх. Я вызваліўся з-пад коўдрай, падсунуўся да краю і пачаў рабіць упартыя спробы перакінуцца, загіпсанаваную нагу праців жалезнай бакавіні койкі. Стаміўшыся і не дасягнуўшы поспеху, спыніў спробы і задумаўся. Ідэя знайшлася. Я прыўзняўся на адной руці, а другой пазадіху пад крыжавіну скамечаныя коўдры. Так утварылася апора падважніка. Калі я, змораны гэтай няпростай працай, апусціў плечы на ложак, нага задзірыста ўзнялася, і лёгкім

паваротам я занёс яе над бакавінай. Асцярожна паварочваючыся далей, я змог заніць становішча ўпоперак койкі. Ногі віселі над падлогай, а рукамі я трymаўся за другую бакавіну. Адпусціць руکі — азначала нарабіць грукату і, магчыма, пабіцца самому. Гэтага не хацелася, але што рабіць далей, я не ведаў. Давялося вярнуцца назад і пайтaryць тое ж, толькі ўжо носам уніз. І не пасядрод койкі, а калі яе спінкі. Трымаючыся за гэтую спінку, я пачаў павольна пасоўваць гіпсавае тулава праців бакавіні. Самым небяспечным было становішча, калі гіпсавая павязка канчалася і на жалязякую леглі б мае рэбры. Я разумеў, што рэбры трывалыць маю загіпсанаваную масу не змогуць, і тады трэба як найхутчэй саскочыць. Але лёгка сказаць «саскочыць». Я ссунуўся, здзіраючы скурку з грудзей, і калі ногі дасцягнулі апоры, койка паехала на мяне — і я павіс на руках пад ёй у нахіленым стане.

Але гэта быў ужо вынік!

Я адпачываў на падлозе і шукаў план далейшых дзеянняў. Заніць вертыкальнае становішча калі няўстойлівай койкі было няпроста. І я папоўз па падлозе, пакідаючы за сабой белы гіпсавы след і падштурхнуўшыся за сабой койку. Так мы разам з ёю дабраліся да парэнчаў, аздобленых кратамі з касых планак. Гэтыя краты

дапамаглі мне падняцца і праз доўгую серыю розных спрабаў забрацца зноў на койку. Я ляжаў і адпачываў, як чалавек, прыемна стомлены паспяховай працай. Пратай, на якую я патраціў, мабыць, не адну гадзіну часу.

Уся санаторыя спала. Мне ж спаць не хацелася. Я ўглядваўся ў нязвыклыя і таямнічыя краявіды зорна-месячнай ночы, услухаўваўся ў яе дзівосныя гукі, успрымаў прыемна-прахалоднае казыттанне ветрыка і пахі, якія ён мне даносіў. Потым пачаў, падижываючыся за парэнчы, пераяджаць на новыя месцы. Койка паслухмяна кацілася, каткі ціха павісквалі. Мне захадзелася хуткасці, і я пачаў штурхаць койку рэзкімі ру́кімі, пераяджаючы з аднаго канца веранды да другога. Маё задавальненне можа зразумець той, хто ўпершыню сеў за руль аўтамабіля ды імчыць па шырокай дарозе, націскаючы педаль газу. Накатаўшыся ўдосталь, я пад'ехаў да сходніка, які злучаў веранду з дарожкай, павярнуў на гэтую нахільную плоскасць і... доўга не рашаўся адпусціць руکі. Але ўсё ж адпусціў. Койка, набіраючы хуткасць з горкі, прашамацела каткамі па жвіру дарожкі і спынілася паміж клумбамі.

Вакол мяне быўлі кветкі, за імі шапацелі лістотай дрэвы, а наа-дааа мнооой... О, нада мной была не белая столь палаты!.. Недзе далёка-далёка і ў той жа час зусім блізка — працягні руку і памацай! — нада мной было чорнае неба, усыпане блесткамі зорак. Яны падміргвалі мне! Мне! Мабыць, радаваліся, што я з імі. І, здаецца, нават звінелі. Так, зоркі звінелі-смяяліся, і я ўсміхаўся ім наустрач.

Я ўжо не помніў пра ложак, у якім ляжаў, не помніў пра санаторы, — я быў між зорак. Я лётаў між імі, я гуляў з імі, я размаўляў з імі...

Я спаў шчаслівым сном свабоднага чалавека.

► ВЕРШЫ

КАМЕНЬ І КАСА

Сяргей УКРАІНКА

усе тапельцы Святога возера
настали кругам вакол мяне.

Сутонне рэдзілі ўсцяж зарніцы.
Сіпелі гады ў гнілых лаўжасах.
А я, самлелы, глядзей дурніцаю
на ўцелянёны ў пачварах жах.

Ды ўсё ж ачуца было мне судзіна
расцяным досвіткам. На траве.
З дзявочым голасам, што прастуджана
хрыпей у хворай маёй галаве:

«Ты ж чуеш, дзядзька, мяне, вядома,
хоць розум твой і блукае дзесь.
Хай у змарнелай тваёй свядомасці
Умогле гэта не прападзе.

Ніхто не быў з нас раднёю Кайн —
не вінаватыя мы ні ў чым,
а толькі возера не адпускае нас,
хоць і завецца яно Святым.

Каб душы нашы знайшли дарожачку
ци ў раі, ці ў пекла — Яму відней,—
ты памаліся за нас, нябожачкаў.
Ты памаліся.
Хаця бу сне».

Камень.
Каса.
Мянташка —
наша з табою жыццё?

...Надзея выжыць спачыла ў бозе,
каля, падобна глухой сяне,

што цікаўным расказвае з гонарам
казку
пра лёгкага шчасце ў «чужой» старане:
быццам не ён пераехаў на ціхую ўскраіну
горада,
а Магілёў адступіў,
бо не змог перасіліць...
(мяне).

Марыў пра Монтэ-Карла,
а жыву ў Монтэ-Крыста
і вязніцу прымаю
з будзённай пакорай,
бо душа, перацята дротам сталістым,
паманула ў смуже
Герадотава мора.

Стыць бяздушным цяжэй,
чымся тлець бездухойным —
той прывык абыходзіцца
чаркай ды шкваркай.
А вось бачыш, і мне
сталася ўрэшице ўсё роўна,
хто сядзіць на плячы —
ци анёл, ці пачварка.

Учора галава мая сівая
у адначассе парусела зноў.
Не ведаў я раней, што так бывае,
хая свет ясна-белы абісьываю
даволі доўга — пяцьдзясят гадоў.
Ніхто з найблізкіх не ўздыхнуў у скрусе,
што я дасніў нарэшце кляты сон...
Убачыўшы крыжы над Беларуссю,
я, жахам набрыніялы, не прачнуўся.
Затое стаў русавы, нібы лён.

Вылічыўшы працягласць імгнення,
хапнуўся за валасы...
Час, пачакай, калі ласка!

Сказала сучешным голасам:
«Маўчы, я табе ўжо не жонка.

ЗГАДКІ

«СВЕТЛЫ СМУТАК ПА ВЕЧНАЙ

◀ Працяг.
Пачатак на стар. 9 (1).

Бабуля, ад якой я перад гэтым не чуў аніводнай песні, напачатку ніякавела і саромелася, а потым нечакана распяялася. На песні ў яе была вельмі добрая памяць, і яна співала нам з невялікім перапынкамі два дні. Прыходзіла да яе баба Аляксандра, яе родная сястра, і таксама дапамагла ёй узгадаць яшчэ некалькі песен.

Мы вярталіся з гэтага незвычайнага канцэрта, зладжанага толькі для нас дваіх, уражаныя і ўзвышаныя ад таго, што дакрануліся да залатога беларускага слова, адштрафаванага вякамі, да старажытных славянскіх і праславянскіх яшчэ мелодыяў, водгукі і напевы якіх я буду пазней лавіць у розных кропках славянскага свету. Мяркую, што рытмы гэтых песен, спрадвечны беларускі светапогляд не мог не адбіцца на вершах майго сябра Сержука Сыса.

Не было чалавека на той час, з кім бы мне было так проста і лёгка, як з Сержуком. Я таксама моцна сябраваў з Едруsem Акуліным, але Едрусь заўсёды захоўваў сваю адметнасць. Ён заўсёды быў іншым. А вось з Сержуком мне часам здавалася, што мы адноўкаўся. Хаця зневінне мы жылі розным жыццём. Я багата чытаў, самаадкуўваўся, словам, найперш быў «кніжным» хлопцам, і толькі затым, на другім месцы, быў для мяне розны радасці жыцця. Для Сержука кніжка таксама не была чужою, рэгулярна і ён трymаў яе ў руках, але ягоная фантастычная жыццёвая энергія, радасная неўтаймаваная халеричнасць выклікала бясконцы ланцуг розных гісторый і падзеяў,

На магіле Максіма Багдановіча. Ялта. 1980 г.

у большасці сваёй захапляльных і бессэнсоўных. Я ў жыцці не бачыў такога чалавека, які гэтак спішаўся жыць. Эмоцыі і пачуцці часта кіравалі ягонымі ўчынкамі. У тых часы ён заўсёды быў закаханым, і часта прадметам яго абагаўлення была не адна пасяя, а некалькі, і не было аніводнае хвіліны, каб месца ў ягоным сэрцы, якое займала зямная музга, было пустым.

*Пазрываны з неба ружы,
Адшуканы ў полі зоры
І амаль звар'яцелае сонца,
Выццам дар пакладу ля ног.
Разарвуща сталаўвія «нельга»,
Сутыкнуцца дрыготкі пальцы
І амаль звар'яцелае сонца
Спаліць ветах наших трывог...*

Хоць верш і напісаны, відаць, пазней, але вось гэтае «звар'яцелае сонца» я часта бачыў у Сержуковых вачах, урэшце, адна з гісторый кахання прывяла яго да ўтрапення, калі ў інтэрнаце Гомельскага ўніверсітэта голымі

рукамі ён, плачучы ад унутраных пакутаў, разбіў ушчэнт некалькі вялікіх калідорных шыбаў...

І няўмольная проза жыцця ў выглядзе дэканана змусіла яго прыпыніць вучобу і ўвесну 1981 года сыйсці ў войска.

Службы Сяржуку кілеметраў за 30 ад Ленінграда. Улетку 1981-га, калі мы паехалі ў свой чарговы будатрад на Пскоўшчыну, я, папярэдне напісаўшы яму, на выходныя сею ў цягнік і паехаў да Сержука на сустрэчу. Вядома ж, заадно хацелася паглядзець і Ленінград. У торбе ў мяне была цывільная вопратка. Я прыехаў у вайсковую частку, сустрэўся з Сержуком, ён пераапрануўся, мы пралезлі ў дзірку ў калочай агароджі і падаліся ў Ленінград. Хадзілі па ўзбярэжжы Нівы, былі каля Зімняга палаца, бегалі яшча багата дзе, елі лёды, размаўлялі, былі шчаслівымі. Увечары мы вярнуліся ў вайсковую частку, і ўначы я паехаў назад на Пскоўшчыну. Як пісаў пазней мне Сяржуку, на такія самаволкі і стараслужачыя не адважваліся, бо кара за іх была суровая. А ён на той час толькі тры месяцы адслужыў!

З войска Сяржуку прыйшоў падружэўшы, таму працаўаў грузчыкам на цукерачнай фабрыцы «Спартак», пераносіў мякі з цукрам і какававым зернем, з павагаю распавядаў пра сваіх калегаў, някіх звыгледу мужычкоў, якія за змену маглі перакідаць некалькі дзясяткаў тон цукру ў 50-ці кілаграмовых мяжах, а потым яшчэ шахнунц «малінускага» сямідзесяціградуснай апельсінавай эсенцыі.

...Ён адразу безагавора успрыняў беларускую ідэю, якой тады пасля наладжвання контактаў з менскімі адраджэнцамі, я быў проста апантаны. Ён прагна слухаў мае гарачыя маналогі па гісторыі і культуры Беларусі, чытаў беларускі самвыдат, перайшоў у большасці сваіх контактаў на беларускую мову. І ён працягваў быць гэткім жа закаханым, якім быў да войска, працягваў уласціць у нейкія неверагодныя гісторыі і працягваў пісаць вершы.

Ніводзін з беларускіх паэтаў не прысвяціў столькі вершаў Гомелю, як Сяржуку Сыс. Ён урэшце звыкненца з гэтым паўмільённым горадам і стане яго паэтычным голасам...

Сталася так, што Сержукова беганіна да дзяўчатаў прыпынілася, прынамсі, пасля таго, як ён сустрэў у нашым інтэрнаце Валю і разнаёміўся з ёй. Валя вучылася

на рускай філалогіі на пару курсаў ніжэй за мяне, была родам з Чачэршчыны, з сям'і кіраўніка калгаса. Шатэнка з сінімі, як васількі, вачымі і прывабліваю ўсмешкаю, радзіміцкіх крываў, танклявая Валя глядзелася эффектна і была разумна дзячынна. У нашай кампаніі яна хутка вярнулася да беларускай мовы.

Гэтых сінявокіх і шэрвакіх радзіміцкіх дзяўчычат з Прысожжы, урэшце, як і хлапцоў, можна лёгка навучыцца пазнаваць, калі пабываць у іх мястечках, гарадках і вёсках ды прыглядзеца да іх. Згадайце хаця б Аляксея Пысіна, Алеся Пісъмянкова, Едруся Акуліна. І тут, у бабруйскай калоніі, я іх пазнаю адразу і па харарактары і па абліччы.

Дык вось, Сяржуку гэтым разам закахаўся не на жарт і пачаў настойліва ўлягаць за Валю. На вясну 1984-га ў іх прыпаў перыяд жаніхоўства. Гэта была незабытая вясна, бо ў гэты час я быў згубіўшы галаву ад маёй будучай жонкі Наталлі. Яна ў 1983 годзе паступіла на гітарычнае аддзяленне нашага факультэта. Мы ўчытырох часта разам бавілі свой вольны час. І гэта быў цудоўны дні, якія ўжо ніколі, ніколі не паўторацца...

Распавяду пра адну паездку ў вёску Дварэц, якая стаіць паміж Рэчыцай і Лоевам. Мы выправіліся да роднай бабулы Сяржука. З Дварца родам, як аказаўся, была і маці Наталлі. У Дварэц і Сяржуку з Заспі, і Наталля з Лоевам прыязджалі малымі да сваіх бабуляў і дзядоў, але адзін аднаго калі і сустракалі, дык усё адно не памяталі. Быў трапезень, мы распаплілі падалей ад хаты агенъчык і смажылі, як у дзяцінстве, на ражончыках сала. Стаяла цёплая зорная і чорная адначасова нач. Хорам співалі салаўі. Іх было некалькі, і іхныя сакавітыя спевы далёка разносіліся па вялізной дніпроўскай лагчыне. Сержукова бабуля вохкала, не ведаючы, як нас укладзі на двух ложках, якія стаялі ў чыстай хаце. Урэшце мы паклаліся з Сержуком, а Наталля з Валю. Бабуля з першай хаты чуйна прыслухаўвалася, каб не зрабілася якой бяды. А мы і не думалі пра што іншае. Нам і так было ўтульна і весела...

...Няпроста пісаць у такіх умовах, у якіх я цяпер знаходжуся, пра тая щаслівія і бесклапотныя часы. Няпроста не толькі пісіхалагічна, бо вялікай фрустрацыі ад сваёго перарабівання ў лагеры я не адчуваю, толькі розныя падзеі і падзеі, якія здарыліся тут ледзь не штодня, збіваюць мяне з настальгічнага і рамантычнага настрою. Можна парадаць мой цяперашні стан жыцця з колішнім палётам на вялізным аэробусе праз акіян.

Мы ляцелі на вышыні бліжэй да 13-ці кілеметраў. І наш вялікі і цяжкі самалёт трэсла, як ліпку на ветры. Мы ўсю дарогу сядзелі прышипленыя рамянямі бяспекі, і нам усю дарогу падлівалі шампанскэ, не шкадуючы. Вось такая ж турбуленцыя віхурыць зараз вакол мяне. Але ж цягам усяго жыцця нешта замінала мне цалкам аддавацца пісанню.

А можа, гэта і я сам дапамагаю майму лёсу адштурхнуцца ад супакою і цішы пісмовага стала? Можа, гэта мая няўрымлівая натура ўвесь час цягне мяне ў пошуку свайго адметнага шляху, які і ёсць сапраўды мне наканаваннем. Хто ведае, мо і так...

Улетку 1984-га Сяржуку з Валія ўзялі шлюб. Вяселле гулялі на Чачэршчыне, у Валіных бацькоў. Я на тым вяселлі быў за шафера ў Сержука і ставіў свой подпіс у загсе аб іхнім шлюбі. Бедныя і неўладкаваныя яшчэ ў жыцці, што мы маглі даць нашым каханым? Адноне — абяцанкі-цацанкі, расплывістыя перспектывы ды шыпрае, палкае каханне.

Затым я паступіў у аспірантуру ў Менск і адтуль быў забраны на паўтара гады ў войска. Перапісваліся мы неяк мала. Значна больш ліставаўся з Едруsem. Але, ведаючы харарактар Сержука, я не здзівіўся, калі ў гэты час я скончыў дзяля чагосяці гандлёвы тэхнікум, працаўаў на тым самым «Спартаку», ездзіў, як ён сам пазней распавядаў, у Рагачоў на малочна-кансервавы завод па радыёцыйнае згушчонае малако і завочна аднавіўся ва ўніверсітэце. Затым Валю размеркавалі настаўніцай у Жлобінскі раён, у вёску. Сяржуку паехаў туды разам з ёй і выкладаў у школе беларускую мову і літаратуру. Пасля нашага вяселля з Наталляй у 1987 годзе мы прыязджалі да іх у гості, жылі ў іх, можа, з тыдзенем. Зранку Сяржуку і Валія сыходзілі на працу ў школу, што ж — сельскія настаўнікі! А мы з Наталляю высыпалися ў іх невялікай кватэрцы. Затым я пісаў сваю кандыдацкую працу, а Наталля чытала кнігі. Пасля абеду мы хадзілі ўсе разам гуляць па наваколлі, у хваёвы бор, які пачынаўся за вёску, на недалёкую чыгунку; удалечыні, за Бярэзінай быў бачны высокі коміны светлагорскага хімзавода. Мы шмат размаўлялі пра надыходзячыя змены, бо тады, у другой палове 80-ых, Мінск пачынаў ужо віраваць, актыўнічалі беларускарыентаваныя моладзеўцы дэмакратычныя ініцыятывы, разгротвалася праца Таварыства маладых літаратараў «Тутэйшыя», прэзідэнтам якога баралі мяне. Мы размаўлялі і пра беларусчыну, і пра літаратуру, потым Сяржуку паказваў свае грады не падалёк ад дома, зарослыя, як ён пераконваў, смачным і карысным тапінамбурам. А ўвечары мы зноў гаварылі, гаварылі і гаварылі.

Праз нейкі час Сяржуку пайшоў працаўаць у Жлобінскую раённую газету і атрымаў у Жлобіне кватэрку. Ён вучыўся на завочным і працаўаць на вельмі няўдзічнай для творчага чалавека працы раённага журналіста. Усе, пэўна, бачылі на шыя беларускія раёнкі. Гэта казённы стыль і казённая душа, пародыя на газету, дзе на першым месцы надоі, жніво, сяуба і перадавікі з ударнікамі разам. Месца для творчасці там няма, а газетныя штампы і газетнае мысленне загубілі не аднаго празаіка і паэта. Усе памятаюць, што ператварыўся «ЛіМ», калі ў краёла галоўнага рэдактара туды прыйшоў яшчэ адзін гадаванец гомельскага ўніверсітэта Анатоль Казлоў, бо ён сфармаваўся ў раён-

Бабчын. Будатрад. Анатоль Сыс, Эдуард Акулін і Алеся Бяляцкі. 1980 г.

РАДЗІМЕ»

най газетцы і хоць затым, здаецца, атрымаў рэдактарскую школу літаратурнага выдання, працуячы ў «Маладосці», — але ж не, вяртанне ў газету вярнула і ўсе напрацаваныя раней хібы і штампны. Тым не менш, газетнай працы Сяржук Сыс не баяўся. Трэба сказаць, што нашыя контакты тады паслабелі. Жыццё неяк запрэгло нас у розныя вазы, паставіла ў аглоблі і ўсунула ў хамуты. Я высільваўся ў музей Максіма Багдановіча, дыректарам якога я стаў і які, кроў з носу, трэба было адчыніць да 100-й гадавіны паэта, а яшчэ ж грамадская праца, якая забірала ўвесь астатні час. А Сяржук прараз пару гадоў перарабраўся ў абласную газету «Гомельская праўда».

Няпростае жыццё творчага чалавека ў правінцыі. А Гомель, на жаль, так і не стаў самадастатковым культурным цэнтрам. Менск высмоктвае ўсё творчае і цікаве, як пыласос, і толькі Горадня ў змозе супрацьстаяць яму. Калі ж няма дастатковага кола аднадумцаў і разнастайных творчых контактаў, людзей, якія натхнічаюць твае творчыя пошуку і падштурхноўяюць тваё творчое «я», можа наступіць крызіс. Відавочна, як у час жыцця ў Гомелі, у вершах Сержку Сыса працаўлюща ноткі песімізму, боязі «ўгрузніць у балота», адчуванне незадавленасці і марнасці свайго жыцця. Аднастайнасць правінцыйнага жыцця ператвараеца ў сапраўдны экзамен:

*Мясцовы час...
Няспешны пляскам Соўка,
Слагада позіркаў, што ловіш
незнарок,*

*На скрыжаванні выцвілы «ларок»,
язмін ды бэз за кожнай агароджай.
Жанчына размаўляе з голубамі,
«Пятра і Паўла» ціхі перазон,
Пах ежы з незачыненых акон...
Мясцовы час,
Ці вытрымаць экзамен?
Мясовы час...
Ці я ўжо не мясцовы,
Па свеце напаттаўшыся як след?..*

Пры пераездзе ў Гомель Сержук Сысу, можна сказаць, моцна пашанцавала на той час, бо ў «Гомельскай праўдзе» працаў Барыс Пятровіч, які і стаў для Сержку Сысу інтэлектуальным апрышчам, які не даў яму апусціць творчыя крылы, патануць у дрыгве будзённасці і побыту...

Вось так у розных клопатах і справах праляцелі пятнаццаць наступных гадоў. Сустрэчы нашыя былі ўсёліе, але рэдкія. Ці я быў у Гомелі і заходзіў да яго ў гості, ці ён з'яўляўся наездамі ў Менск і прыходзіў да нас.

...Гадоў восем таму выбраліся мы ў вандроўку ў Чарнобыльскую зону, у той самы Бабчын, дзе колісі мы працаўлі ў будатрадзе. Паехалі ў адной машины: Барыс Пятровіч, Сяргей Дубавец, Едрусь Акулін, я і былы аднагрупнік Барыса па журфаку. А па дарозе заехалі ў Вялікія Нямкі, вёску на Веткаўшчыне на беразе Бесядзі, адкуль родам Едрусь. Спыніліся там у ягонай хаце. Хлопцы паплылі на чаўне лавіць у Бесядзі рыбу, а мы з Едрусем засталіся. І вось апоўначы ў хату ўваліўся Сяржук Сыс, якому затэлебанавалі ў Гомель і папрасілі далучыцца на нач да нашай кампаніі. Сяржук тады працаў на ўніверсітэтскім рэкламным аддзеле, дзень праўё на выставе, і яго прывёз на машыне швагер. Мы выпілі і доўга гаманілі пра творчасць, літаратуру і пра тое, куды коціца гэты свет.

Так я даведаўся, што Сяржук разводзіцца з Валялю. Сумеснае жыццё трэснула, і як склеіць яго, ні ён, ні яна не давалі рады. Кожнае каханне, як і кожнае чалавече жыццё, індывідуальнае, і яно мае свой век. І часам людзі паміраюць у каханні, а часам памірае каханне, а людзі жывуць...

У траўні 2005 года памёр наш сябра, геніяльны паэт Анатоль Сыс. Хтосьці можа засумнявацца, ці можна вось так запраста нашага равесніка, чалавека з далёка неідеальнымі паводзінамі называць

3 Сержуком Сысам — у Ялце. 1980 г.

Літаратурны гурток «Крынічка», ГДУ. Міхась Хацяновіч, Сяргей Сыс, Анатоль Кавалёў, Віктар Ярац, Валянціна Бандарэнка, Эдуард Акулін, Але́с Бяляцкі, Сяргей Сцешыц, 1980 г.

геніем? Я ўпэўнены, што можна. Но хто ж, як не ён, у 80-90-ыя гады XX стагоддзя прараз паэтычнае слова выявіў духоўную і нацыянальную сутнасць беларускага народу? Ён, як той Янка Купала напачатку XX стагоддзя, думаў за ўсіх беларусаў, здолеў акумуляваць усю горыч і ўвесь боль беларусаў, усе паразы і перамогі беларускага духу, усе надзеі і спадзянкі на лепшую будучыню...

На пахаванні Анатоля Сыса я не быў, у той час мяне не было ў Беларусі. На сорак дзён у чэрвені 2005 года мы выехалі з Менска на мікраўтобусе ў Гарошку, на ра-

дзіму паэта. Перад ад'ездам Кася Камоцкая выперла за ўтобуса двух п'яных хлапцоў, былых знаёмых Сыса, якія гучна вохкалі і прычыталі за Толіка і збіраліся ехаць разам з намі. Астатнія ж пасажыры былі збольшага знаёмымі паміж сабой. Разам з намі ехала і Галія Дубянецкая, паэтка, мая даўняя знаёмая, з якой разам мы некалі вучыліся ў аспірантуры Інстытута літаратуры Акадэміі Навук. Галія, мілая, сціплая, усмешлівая дачка Міхала Дубянецкага, беларускага дзеяча, аднаго з інтэлектуалаў і заснавальнікаў Беларускага Народнага Фронта. Бог даў ёй ціхі, вытанчаны, высокайнтелектуальны талент. Выхаваная ў рэчышчы ўсходнеславянскай літаратуры, яна сваім паэтычным голасам нагадвае мне расійскую паэтку Марыну Цвятаеву, вельмі, вельмі простую для ўспрымання шараговага чытача. Паэзія такога кшталту, элітарная паэзія, зразумелая далёка не ўсім. Яе тэксты насычаны тонкім асанцыяціямі, падтэкстам, заглыбленасцю ў свой свет, у выбудаваную ўнікальную сістэму каардынат.

І вось мы прыехалі ў Гарошку, дзе нас сустрэлі гасцінныя сёстры Анатоля. На сядзібу Анатоля Сыса з'ехаліся таксама і быўляя сябры, і прыхільнікі талену паэта з Гомеля, Рэчыцы, Светлагорска. Прыйшлі з Гомеля і Сяржук Сыс. Мы мелі крыху часу і пад'ехалі з ім у суседнюю Заспу, да ягонай маці, выйшлі паглядзець на Дняпро, трохі паразмаяўлялі. Сяржук сказаў, што жыве цяпер у Гомелі сам, здымае жытло. Затым мы вярнуліся, наведалі могілкі і, пасля памінальнага стала і выступаў паэтаў і бардаў, пайшлі на ўлюбёнае месца Анатоля Сыса — Гарошку ў Гомельскім гарадзішчы. І там ужо Сяржук Сыс і Галія Дубянецкая хадзілі збольшага разам, узяўшыся, як дзеци,

за рукі. Аказваецца, яны таксама былі ўжо даўно знаёмыя, бо разам удзельнічалі ў семінары маладых літаратаў у пісменніцкім Доме творчасці ў Іслочы...

Ніхто асабліва не звяртаў увагі на Галію і Сержука. А яны спусціліся з Гарошкайскага гарадзішча і пайшлі да адступіўшага ўдалеч пасля мелірацыі Дняпра. Было цёплі, ярка сяціла сонца. Ужо быў час ад'язджаць нам у зворотную дарогу. Я набраў нумар сотовага телефона Сержука і папярэдзіў, што мы мусім не ўзабаве вяртацца, таму добра было б, каб ён прывёў Галію назад. Іхня фігуркі былі ўжо маленкія, у адказ Сяржук памахаў мною рукой, а па телефоне сказаў, каб мы ехалі без Галі, бо яна застаецца з ім. Праз 4 месяцы яны ўзялі шлюб. Вось так Анатоль Сыс і памяць пра яго злучыла ў яшчэ адну сямейную пару паэта і паэтку.

Дагадзіў жа ты мне, Анатоль,
Дагадзі...

Хоць тваімі шляхамі
амаль не хадзіў —
я начамі тваімі
не ведаў начэй,
прама ў очы глядзеў,
ды не бачыў вачэй.
Не двайнік твой, не брат
І не зменлівы ценъ, —
Толькі сэрца маё
Аналіў твой «агмень»,
Я відушчым,
Як фенікс з нябіту ўваскрэс
Ды пайшоу за табою
ў бурштынавы лес.
А ты ведаеш, што я знайшоў,
Анатоль?

Галія Дубянецкая вярнулася ў Менск толькі праз год, а яшчэ праз некалькі месяцаў, развітаўшыся з працаю, да яе пераехаў жыць Сяржук Сыс. Іронія лёсу, што ў царкоўным шлюбі Сыса і Галі Дубянецкай я зноў быў ягоным дружкаю, і стаў хросным бацькам і іхнія дачкі Стасі. Сёлета Стасі ідзе ў школку. Яна піша мне друкаванымі літарамі пажаданні ў паштоўках, каб я хутчэй выйшаў на волю...

Пераезд у Менск даў творчасці Сержука Сыса новы якасны штуршок. Менская творчая асяроддзе, знаёмства з новымі людзьмі, актыўная праца, заходжанне ў гушчыні культурных і грамадскіх падзеяў дабратворна паўплывалі на ягоную пазію. Узімае такое адчуванне, што ў паэта Сержука Сыса з'явілася другое дыханне. Гэта сталася магчымым найперш дзякуючы ягонаму ўмэнню не спыняцца ў развіцці, а расці далей, шырэй і глыбей. Чытаючы «Стрэмку», не губляеш цікавасці да паэта, да ягонай думкі і ягоніх вершаў, хочацца чытаць кніжку далей і далей. Сяржук Сыс здолеў перадаць праз сцігмы вершаў нярвовасе траплятанне сваёй душы. Жыццё, думкі, пачуцці, каханне і горыч адстойваючы, набіраюць водар і ператвараючы ў гаркавае, ці салодкае, ці сухое каштоўнае віно вершаў.

...Няма прарока ў сваёй Айчыне, пакуль што няма, нядоўгі час яшчэ няма. Яшчэ крыйху, яшчэ трохі...

Жнівень 2012 года,
Бабруйская калонія

Паездка ў Кушляны на сядзібу Францішка Багушэвіча. Злева направа: Міхась Казлоўскі, Вінцук Вячорка, Але́с Бяляцкі, Сяргей Дубавец, Сяргей Сыс, Вінцэс Мудроў, Алег Бембель і Кені Кім, Але́с Шпакоўскі, 1984 г.

25 верасня літаратар і праваабаронца Але́с Бяляцкі сустрэў свой пяцідзесяцігадовы юбілей. Сакратарыят Саюза беларускіх пісменнікаў і калектыв «Новага часу» ічыра зычыць паважанаму аўтару здароўя, моцы — і хуткай свабоды!

РЭЦЕНЗІЯ

ТРЫ КНІГІ ПРА МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Анатоль СІДАРЭВІЧ

Максім Багдановіч:
вядомы і невядомы: зб.
літаратуразнаўчых і архіўных
матэрыялаў. — Мінск:
Літаратура і мастацтва, 2011.
— 392 с.

Максім Багдановіч. Пясняр
чыстае красы: успаміны,
артыкулы, прысвячэнні. —
Мінск: Маст. літ., 2011. — 350
с.: іл. — (Жыццё знакамітых
людзей Беларусі).

Максім Багдановіч:
энцыклапедыя. — Мінск:
Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі,
2011. — 608 с.: іл.

Вяртанне здабыткаў

Некалі я пісаў пра тое, якое магло бы ўзьмініць літаратуразнаўства ў БССР, калі б не сталінская «рэвалюцыя зверху», учыненая на пераломе дзвеццатых і трыццатых гадоў мінулага стагоддзя, і прыводзіў у прыклад зборнік «Янка Купала ў літаратурнай крытыцы» (1927). У тым, што філалагічна наўка БССР знаходзілася ў перыяд новай эканамічнай палітыкі на ўзdyme, пераконваючы нас змешчаны ў зборніку «Максім Багдановіч: вядомы і невядомы» працы Міхайлы Піятуховіча «Багдановіч як паэта імпресіяністы», Уладзіслава Дзяржынскага (Чаржынскага) «Багдановіч як стылізтар беларускага вершу» і Аляксандра Вазнясенскага «Паэтыка Максіма Багдановіча». А папярэдніцаў ім два тэксты заснавальніка багдановічнаўства Антона Луцкевіча — «Пясняр чыстай красы» і «Праблемы красы й мастацтва ў творах Максіма Багдановіча», а таксама артыкул Яўхіма Карскага «М. Багдановіч. Беларускі паэта чыстага мастацтва», у якім акадэмік у пэўнай меры развівае галоўную думку А. Луцкевіча, выкладзеную ў рэцензіі на адзіны прыкметнікі зборнік паэта «Янко».

Пасля «рэвалюцыі зверху» ў бэларускім літаратуразнаўстве настала пара вульгарнага сацыялагізаторства і грубага ўтылітарызму. І толькі ў другой палавіне 1930-х нібыта адбываецца паварот у бок наўковасці.

Я мінаю тут, напрыклад, спробы маладога Рыгора Бярозкіна размаўляць пра літаратуру ў літаратуразнаўчых тэрмінах. Варта адзначыць іншае: не ў БДУ, а ў Ленінградскім універсітэце творчасць М. Багдановіча вывучалі трох аспірантаў з БССР: Рыгор Жалязняк, Дзмітрый Савановіч і Міхась Смолкін. У зборніку, укладзеным Ц. Чарнякевічам, акрамя дысертацыі Р. Жалезняка «Поэзия Максима Богдановича», публікуюцца два артыкулы Дз. Савановіча («Старая Беларусь» М. Багдановіча і «Фальклор у творчасці М. Багдановіча»). Цікава было б супастаўці яго высновы з высновамі А. Луцкевіча, які ў канцы 1930-х таксама цікавіўся роллю фальклору ў творчасці паэта (артыкул «Да крыніцаў творчасці М. Багдановіча»).

У першай частцы кнігі змешчаны ўспаміны пра паэта. На жаль, яны не ўкаментаваныя: не паказана, адкуль узяты тэкст, дзе знаходзіцца рукапіс. Каментаваць належала і некаторыя моманты ў тэкстах.

Паўстае і пытанне пра адбор,

калі знаёмішся з другою часткай зборніка, у якой змешчаны артыкулы пра М. Багдановіча. У наш час гэта выглядае дзіўна, але ў кнізе яма ніводнага артыкула

А. Луцкевіча. І Генадзя Каханоўскага, які нямала зрабіў для высвялення пэўных момантаў у біяграфіі паэта. Пра эмігрантаў-багдановічнаўцаў памаўчым.

Эмігрантам трохі паshanцавала ў трэцій частцы зборніка, дзе змешчаныя вершы пра М. Багдановіча ці ў гонар паэта, бо тут сустракаем імя Алеся Салаўя.

Хоць у параўнанні з кнігай пра Мікалая Чаргінца, якая таксама выйшла ў серыі «Жыццё знакамітых людзей Беларусі», зборнік тэкстаў пра Багдановіча і ў гонар Багдановіча выглядае сціпла, усё ж трэба сказаць: добра, што значная частка такіх тэкстаў сабрана пад адной вокладкай.

3 плеч ды ў печ

Зусім іншыя патрабаванні прад'яўляючы да выданняў, якія прэтэндуюць на ўсебаковасць.

Цікава парапаць кнігу «Янка Купала» (1986 год) і выдадзеную летасць кнігу «Максім Багдановіч». Не ведаю, чым кіраваліся рэдактары выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя», але важкі том пра Янку Купалу яны не адважыліся назваць энцыклапедыяй.

Цяперашнія энцыклапедысты, як і цяпершаня ўлада, на сціпла не хварэюць. Даведнік «Максім Багдановіч», што выйшаў у мінульым годзе, яны ахрысцілі энцыклапедыяй, хоць да энцыклапеды ён не дачягае. Кнігу зрабілі ў аўральным тэмпе...

Багдановіч у нашаніўскай плеядзе, бадай, самы єўрапейскі паэт і крытык. Усім адаратарам Максімавай пазіціі вядома, што ён знаходзіўся пад уплывам Поля Верлена. У артыкуле «Верлен» А. Сабуць піша пра сімвалісцкім імпресіяністичную зладжаную танальнасць творчасці французскага паэта. І адзначае, што Багдановіч «выбудоўваў» «сваю, нацыянальную мадэль паэтыкі імпресіянізму і сімвалізму — праўдзівую і непадробную».

Чым беларуская нацыянальная мадэль паэтыкі імпресіянізму і сімвалізму адрозніваецца ад падобных з'яваў у іншых літаратурах, у чым яе праўдзівасць і непадробнасць, мусіць, трэба было б раскрыць у артыкулах «Імпресіянізм» і «Сімвалізм», але іх у энцыклапедыі няма. І такім чынам маштаб асобы нашага Максіма нешта страчвае.

Добра папрацаўваў для даведніка Вячаслаў Рагойша, аўтар

Ведаць бібліографію А. Луцкевіча трэба хоць бы дзеля таго, каб не пісаць, што ў прадмове да віленскага перавыдання «Вянка» (1927) ён упершыню ў беларускім літаратуразнаўстве ахарактарызаваў Багдановіча як песняра чыстае красы і паэта паўтонаў. Рэцензія «Писняр чыстай красы», нагадаю, убачыла свет адразу пасля выхаду «Вянка», прадмову ж да віленскага перавыдання гэтага зборніка Луцкевіч напісаў у 1921 г. (у 1927-м неістотна яе пашырыў).

Аўтары даведніка ідуць за каментатарамі Пойнага збору твораў М. Багдановіча, а тыя ішлі за каментатарамі яго двухтомніка (1968), калі імя Луцкевіча нельга было згадваць у станоўчым пла-не. Так, у артыкуле пра газету «Наша будучына» (у даведніку яна названа «Нашай будучынай») адзначана, што ў гэтым выданні упершыню надрукаваны 7 Багдановічавых перакладаў з Верлена, але пра тое, хто публікатар гэтих твораў і аўтар прадмовы да іх, — ані слова. У артыкуле пра «Гадавік Беларускага наўковага таварыства» (1933) не паказана, хто ж упершыню апублікаваў у ім Багдановічу верш «Крытыка», пераклад Верленавых «Ракавак» і лісты Максіма да супрацоўнікаў «Маладой Беларусі» ды «Нашай Ніве». І зусім не згадваеца апублікаваны ў «Гадавіку...» артыкул Луцкевіча «Галоўны кірункі ў беларускай паэзіі» (а ў ім вялася гаворка і пра Багдановіча). Што ж тычыцца зборніка «Заходняя Беларусь» (1923), у якім Луцкевіч упершыню апублікаваў верш Максіма Кніжніка «Дзень добры, пан! Вось Вам прости надпіс...» («Пану Антону Навіне»), дык артыкула пра яго наогул няма.

Але яшчэ больш дзіўна, што няма артыкула пра «Нашу Ніву» — газету, у якой Багдановіч дэбютаваў і ў якой ўпершыню надрукаваў шмат сваіх твораў. Артыкул пра верш паэта «Нашай Ніве» справы не папраўляе. І артыкул Таццяны Вабішчэвіч «Лірыка М. Багдановіча ва ўспрыманні нашаніўскіх сучаснікаў» таксама.

Раз ужо няма артыкула пра «Нашу Ніву», пагатоў няма ў тым даведніку і артыкула пра Беларускую сацыялістычную Грамаду — партыю, лідэры якой наладзілі выпуск газеты і сябрам якое быў таксама паэт чыстай красы (недарма ж А. Луцкевіч у некралогу называў песняра Таварышам — менавіта гэтак, з вялікае літары).

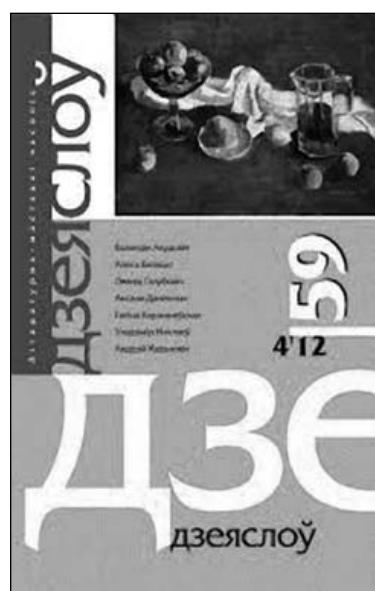
Даведнік рабіўся паводле прынцыпу «з плеч ды ў печ». Але якія б не быті прычыны недагляду, недадумвання і замоўчвання, трэба шчыра сказаць, што кніга атрымалася сыроя. У старыя часы даведнік хвалілі б за тое, што ўсё ж што-кольвечы ўдалося «працягнуць» і паказаць, цяпер жа часы іншыя: ад складальнікаў кніг такога роду патрабуеца праўдзівасць, вернасць фактам, аўтэнтычнасць. Калі ўсяго гэтага няма, кніга не можа прэтэндаваць на званне наўковага выдання. На жаль, як і ў савецкі час, мы маєм справу з падабенствам наўкі, паўнавукай.

АГЛЯД

«ПРАЧНУЦЦА СЯРОД НОЧЫ...»

Легал

Цяперашні стан беларускай літаратуры ў грамадстве змушае мяне пераглядаць сваё ранейшае стаўленне да гэтага працэсу. Думаю, што нарэшце і пераважная большасць саміх творцаў таксама змяніла ўласны пункт погляду на незапатрабаванасць свайго таленту гэтым грамадствам.

Літаратурныя творцы сталі пэўным чынам ізгоямі-маргіналамі і патрапілі ў апалу ад просталінейнай прагматычнай масаўдытры, у якую, нібы ў чорную дзірку, зачытвае ўсё большую частку насельніцтва. Апынуўшыся на ўзбочы сацыяльнага працэсу і зразумеўшы гэта, паэты і празаікі пачалі шукаць свой уласны, незалежны ад таго працэсу, шлях, скіраваны і разлічаны на мажлівую запатрабаванасць іх мастацкага плёну будучым пакаленнем ці далёкім наступнікамі. Напэўна, гэта крайні і не дарэшты надзеіны прынцып творчага ўласбенства, але адзін з найбольш магчымых.

Мабысь, абапіраючыся на скажанае, трэба пачаць агляд гэтага нумара «Дзеяслова» ёмкага і даходлівага артыкула **Валянціна Акудовіч** «Нацыянальны канон: партытура для рэковіума». Мне здаецца, філософ сабраў у ім свае праграмныя тэзы з ранейшых тэкстаў гэтай тэматаікі, выціснуўшы з іх нетрывіальны і доказны цымус. Бадай, і спрачацца з аўтарам тут не выпадае, бо акрэсленае і прааналізаванае ім змушае самотна схіліць галаву ў прызнанні яго праваты, хоць сам ён засцерагаецца ад непагрэшнасці сваіх высноў і спасылаецца ў далейшым на «больш грунтоўныя дагледзіны — як і крэтычныя ініцыятывы». Але сцвярджаючы, што сфермульваны ім «нацыянальны канон апынуўся сацыяльна і палітычна не інструментальным», аўтар заклікае нас не забывацца, што гэты канон «адным сваім фактам накрэсліў гістарычную перспектыву беларусаў, якая ў значным сэнсе паўплывала на хаду палітычных падзеяў, хаця

сам падзеяй так і не стаўся». Но, засцерагаючы ад поўнай апаты і гібласці, В. Акудовіч кажа напрыканцы, што «сёння нацыянальны канон — гэта трагічная музыка, якую спарадзілі самыя высокія парыванні беларускага духа. І — прафахе за падлеткавы пафас, — як музыка будзе гучыць вечна, прынамісі да той пары, пакуль Беларусь для беларусаў будзе заставацца жыццядайнай каштоўнасцю».

Вось, калі дарэшты верыць філосафу, што ў нас яшчэ ёсьць і што нам засталося... Але гэта менавіта якраз тое, што і дае сапраўдным творцам падставу і неўміручую, кожучы па-акудовічаўску, хэнць для ўласбенства свайго мастацтва не толькі ў душах і галовах людзей, але і ў іх рэчаісным быцці. Няхай і ў будучым.

У гэтым рэчышчы выдрукавана некалькі матэрыялаў новага «Дзеяслова». Найперш трэба вылучыць аповесць **Барыса Пятровіча** «Спачатку была цемра» ды апубліканыя ёй наўслед запісы, дзённікі і нататкі Уладзіміра Някляева, Каустусі Цвіркі і Ніла Гілевіча.

Пачну з асноўнага і набалелага — з цемры. Аповесць Пятровіча — гэта своеасаблівы гратэск на сучаснае беларускае грамадства. Не памятаю больш глыбокага, арыгінальнага і ў той жа час чытэльнага мастацкага твора на гэтую, усё яшчэ небяспечную для нас, тэму ў айчынай літаратуры апошняга часу. Так, была шырока і гучна заяўлена на публіку проза некаторых айчынных аўтараў, але ўсё ж, асабіста для мяне, гэтая аповесць падаецца найбольш адметнай, а ў мастацкім прайўленні выбітнай творчай удачай пісьменніка. Бадай, адзінны празаічны твор, які напрошваецца з памяці (не ў канкурэнты, а пэўным чынам у папярэднікі аповесці Б. Пятровіча) — гэта напісаная яшчэ напрыканцы 90-х гадоў аповесць Юры Станкевіча «Любіш ноч — права пацукоў». «Родніць» іх не толькі наша беларуская нач/цемра, але і строга вытрыманая гармонія стылістыкі і ўнутранай філософіі твораў. У аповесці «Спачатку была цемра» паказаны эрэз як духоўнай нацыянальной нішчыміці, так і сацыяльнай захласці беларускага грамадства. Аповесць вядзеца ад гарбачоўской перабудовы да пачатку прэзідэнцства ў суверэннай Рэспубліцы Беларусь. Аўтар вельмі дасціпна ўвёў у структуру твора вядомых (і многімі чытачамі пазнавальных) адраджэнцаў, з духоўна-нацыянальствамі хайрусу якіх вывеў і свайго няшчаснага ва ўсіх сэнсах, але годнага героя. Яго збіваюць за «нацдэмэашчыну» амаль да смяротнага стану, пакінуўшы ў кустоўі на ўзбоч дарогі, і ён цудам, выпадкова, як тая стапаная трава, наноў вяртаецца да жыцця... Не памятаючы ні свайго імя, ні хто ён ёсць, чый, дзе і як... Апынуўшыся ў інтэрнаце, а па сутнасці ў доме для ціхіх вар’ятаў і перастарэлых ды адзінокіх людзей, паціху-памалу акрыяўшы, ён пачынае сябе ўспамінаць... і даходзіць да сваёй чалавечай сутнасці... Вобраз героя ўяўляеца

мне тонка выпісаным сімвалам самой беларускай нацыі з яе балочым і задоўжаным адраджэннем. А дом-інтэрнат — гэта месца, дзе губіцца, але падчас і завязываючы зачаткі ў (нацыі-народа) разуму і свядомасці. Аўтар піша наўпрост: «Дом-інтэрнат не праста дзяржава ў мініяцюры, гэта — своеасаблівы канцлагер, дзе ў жаданні выжыць кожны кожнаму робіцца ворагам». Тут усім і ўсім беззгледна кіруе дэспатычны галоўны юрач. А тое, што дзеецца ўнутры дома — гэта абыякавасць кінутых людзей да свайго існавання, страх да праяў і ўсведамлення сапраўднага чалавечага жыцця. Тут і натуральнае дзікунства ў паводзінах, і сексуальная похаць, і самазабойствы, і спадзве на сяброўства ды ўзаемадапамогу. Паралельна — адсочка з боку КДБ і секскоцца людзей, якім давяраў... Здавалася б, з гэтага дурдома няма абсалютна нікага выйсця. Напаўтадоднае існаванне, цёмнасць, забітасць і забытасць з боку вонкавага свету прости на корані нішчыць любую магуліну надзеі на прасвятынне, а тым больш на нейкое выратаванне. Але тое ўсё ж сталася — дзякуючы нечалавечай вытрымцы і ўнутранай духоўнай барацьбе ды нязгаснай веры галоўнага героя аповесці... Ды як толькі ён ажывае і даходзіць да самаўсвядомлення і паўнавартасці, — тут жа (з аднаго боку) канчаткова зішчыць яго, як чалавека, і (з другога боку) нарэшце вырваць з гэтай невараці, адначасна едуць у інтэрнат — з усходу (былы дружбан, а насамрэч стукач, які не даў рады забіць яго насмерць у першым выпадку), і з заходу (яго верная кахранка і сябар)... Аўтар абсалютна справядліва не паказвае нам фіналу гэтай гісторыі (не ўстройвае ні краху нацыянальной ідэі, ні яе хэпі-энду), пакідаючы чытача ў няведанні, але душэўным алтымізмам і

зімінічнага раздзела дае надзею на наша чалавечасць і нацыянальнае самасцвярджэнне... Яно яшчэ далёка, але няухільна набліжаецца... «Уладзімір сядзе ў дворыку інтэрната і чытаў Біблію. Падняў галаву да птушак у празрыста-светлым небе: жураўліны клін ляцеў прости на сонца... Падумаў: «Бог ёсць святы. Значыць, маё вяртанне з цемры да святла ёсць... вяртанне да... Бога... Усё прости? Усё так прости! Мы жывём, пакуль імкнемся да святла, пакуль святы ў нас перамагае цемру...» Яму стала спакойна і лёгка на душы. Мо ўпершыню за тыя месяцы, як ён ачнуўся».

У творы, дарэчы, і шмат іншых, не адразу заўважных, сімвалу і падтэкстовых адсылак да сучаснай беларускай рэчаіснасці, што дадае яму мастацкай загадкавасці і глыбіні.

Пэўна, знайдуцца і тыя, хто кіне мне папрок у фіміямным курэні галоўнаму рэдактару часопіса. Але трэба ведаць Легалу ці хаця б перад тым прачытаць згаданую аповесць. Так, я могу памыляцца і мець занадта суб'ектыўны погляд на гэты твор, але сам твор не дасць склусіць і схаваць сваю сапраўднасць.

Пэўным чынам прачытаюць і далаўняюць тэму аповесці і запісы «Знакі прыпынку» Уладзіміра Някляева. Можа, занадта выштукуваны ў мастацкім плаНЕ, але яны яскрава паказваюць нам як унутраны, так і вонкавы свет беларускага чалавека-інтэлігента, які адстойвае грамадскія і свае ўласныя права і свабоды. Асабліва кранаюць нататкі з прыватнага жыцця і тыя, што тычацца літаратурнай праблематыкі (і прызнанні ўласных «савецкіх» памылак, і шпількі калегам, і палеміка па сутнасці). Агулам запісы нагадваюць лёсавыя разважанні паэта, якія нечым падобныя на выседжанае яйка, з якога прабіваецца яшчэ квола, але ўжо вострае пульянё ісціны. І тым самым захоўваецца інтыгра працягу і заканчэння працэсу.

Ніл Гілевіч у выбранных страницах з дзённіка «Дзея слычы другога года», як заўсёды, даволі песімістычны і эгацэнтрычны. Выступы, імпрэзы, вечары, юбілеі... Чалавече жыццё прамінае, але затрымлівае нас да свайго астатку. Канечніе, вартасць і адметнасць Ніла Сямёновіча ў грамадска-палітычным працэсе і вылучнасць яго ў змагарнай эліце неаспрачныя, але гэта ўжо справа часу і новых пакаленняў. Сам чалавек не можа вызначыць сваё месца ў будучым. На жаль, народны паэт гэтай публікацыі якія пакідае канчатковая развітваеца з чытажом: «Завяршыўся 2002-і — завяршыўся і дзённік майго жыцця. Больш запісаў не раблю. Не бачу сэнсу. Каб нехта некалі зразумеў, у які час я жыў і як лёс са мною і

Аповесць Пятровіча — гэта своеасаблівы гратэск на сучаснае беларускае грамадства. Не памятаю больш глыбокага, арыгінальнага і ў той жа час чытэльнага мастацкага твора на гэтую тэму ў айчынай літаратуры апошняга часу

з намі абыходзіўся — дастаткова таго, што напісаны: і ў дзённіку, і ў артыкулах, і ў вершах...».

Сканчвае свой вясковы дзённік 2010 года («Дні мае, падарунки») і Каустусь Цвірка. У адрозненне ад У. Някляева, у яго ўсё прыземленае, празаічнае, традыцыйна-фальклорнае, аднак жа — сваё, жывое, балоче і лобае... Дарэчы, і К. Цвірка рашиўся на самакрытыку: «Разгарнуў адзін з самых першых сваіх вершаваных зборнічкаў і адчуў, як увесць твар заліўся агнём сораму. Пякучага сораму перад самім сабой. За бяздумную «ідэйную» траскатно. Толькі ці адзін я пападаўся тады ў шыроку расстаўленыя сецы камуністычнага цемрашальства? Ды гэта мала сущяшае». Як позна мы признаём свае памылкі. Гэта я да того, што і сённяшнія маладзейшыя творцы, няхай і з іншых, не «ідэйных», прычыны,

ніярэдка апускаюцца да псеўдамастацтва. Няўжо каб пасля прац дзесяцігоддзі з сорамам адгортаць старонкі сваіх першых кніжак і публікацый?..

Вяртае нас з сённяшній зашпоранасці дзён і песімістычных настроў вядомы пісьменнік **Генрых Далідовіч**, які працягвае публікаваць гістарычны роман у апавяданнях з прадмовай і пасляслоўям «Рурыкавічы і Рагвалодавічы». Захапляльныя сюжэты з гісторыі старожытнай Беларусчыны, якія аўтар увасабляе ў мастацкую вобразную карціну, кіруючыся ўласнымі ідэйнымі і духоўнымі парываннямі. Як дарэшты скампануеца і будзе выглядаць твор цалкам — неўзабаве даведаемся.

Яшчэ адна прыкметная публікацыя нумара — нізка вершаў **Андрэя Хадановіча** «Новы рэалізм». Для мяне большасць вершаў з гэтай нізкі, бадай, лепшыя з мной чытаных у аўтара. Вядома, што новая форма і стылістыка не змяняюць да не пазнавальнасці агульнавядомага строю яго твораў, але вонкавы свет у новых вершах пачынае «заглыбляцца», праламляючыся ўнутр да наўзбочных выяўленняў і хісткіх лёсавыззначальных экзістэнцій...».

Нельга пакінуць па-за ўвагай літаратуразнаўчы артыкул **Алесь Бяляцкага** (напісаны ў турме «Асвячона Беларусчынай (лёс і творчасць Хвядоса Шынклера)». У адрозненне ад шматлікіх публікай падобнага тэмату, гэты тэкст напісаны арыгінальна і жыво. Шлях бязглазда зведзенага савецкім і ваенным часам пісьменніка падаецца паралельна з нашымі сучаснымі жыццёвымі рэалізіямі, што вылагае ад чытача адпаведных разнага.

У памяць пра рана адышоўшую з жыцця **Арыну Вележ** (Вячорку) — друкуюцца яе вершы і карціны з цёплай прадмовай сыны Франака.

Не хацелася б крыўдзіць тых аўтараў, пра якіх з-за аб'ёму тэкста давядзенца казаць бегла. З прозы падаліся цікавымі і арыгінальнымі, як па змесце, так і па форме, аповеді **Зміцера Дзядзенкі**. З пэзіі даволі відавочныя ўдачы і пралікі ў таленавітага маладога паэта **Антона Рудака**.

У дадатак вы можаце прачытаць у гэтым нумары: прозу **Лідзіі Арабей** і зацемкі дэбютанта **Зміцера Баяровіча**, вершы **Галіны Каржанеўскай**, **Васілія Дэбіша** (пытатай з яго твора названы гэты агляд), **Юрыя Гуменюка**, пераклады пэзіі **Аўгуста Стрынберга** (са шведскай) і **Валадзімера Барны** (з украінскай), літаратурны артыкул **Аксаны Данільчык**, эсэ **Наталкі Харытанюк**, гутаркі **А. Масквіна** з **Марыяй Мартысевіч** і **К. Базміцерных** з **Марыяй і Мікалаем Ісаёнкамі**, рэцензіі **Л. Галубовіча** на зборнік **М. Вайцяшонак і А. Лапіцкай** на книгу **П. Касцюкевіча**. «Дзеяслісам» пра новыя выданні на к

ЛІТКАКТЭЙЛЬ

► КАЛЕЙДАСКОП

СТРАСЦІ ПА НОБЕЛЮ

Брытанскай букмекерская кантара «Ladbrokes» пачала прымаць стаўкі на лаўрэата Нобелеўскай прэміі па літаратуры 2012 года.

Галоўным прэтэндэнтам на Нобелеўку «Ladbrokes» называе японскага пісьменніка Харукі Муракамі, аўтара «Нарвежскага лесу», на чию перамогу стаўкі прымаюцца з каэфіцыентам 10 да 1. У ліку фаварытага — кітайскі пісьменнік Мо Янь (12/1), голандскі аўтар Сейс Нотэбом (12/1), албанскі паэт і празаік Ісмаіл Кадарэ (14/1), паэт сірыйскага паходжання Аданіс (14/1) і паўднёвакарыйскі паэт Да Ун (14/1).

У спісе прэтэндэнтаў на Нобелеўскую прэмію традыцыйна называюцца Умберта Эка, Салман Рушдзі, Філіп Рот, Кормак Макарці і Томас Пінчон.

Усяго сёлета на Нобелеўскую прэмію па літаратуре прэтэндуюць 210 празаікаў і паэтаў, з якіх 46 — упершыню, паведаміла «The Guardian». «Незвычайна высокая колькасць былых лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі скарысталіся сваім правам на вылучэнне прэтэндэнтаў», — напісаў сакратар Шведской Акадэміі Петэр Энглунд. У спіс жа букмекераў пакуль патрапілі 107 прэтэндэнтаў.

Вядома, гэты рэйтынг — пакуль папярэдні: да абвяшчэння лаўрэата 2012 года засталося яшчэ два месяцы, за якія ўсё

Харукі Муракамі

можа змяніцца. Таму давяраць меркаванню брокераў не варта. Напрыклад, сірыйскі паэт Аданіс лічыўся фаварытам лепася, але прэмію атрымаў Томас Транстрэмер са Швецыі. Сёлета Аданіс пакуль дзеліць чацвертае-шостае месцы.

У спісе букмекераў на дадзены момант прысутнічаюць два аўтары з Расіі: паэт Яўгеній Еўтушэнка і празаік Віктар Плялевін. «Ladbrokes» ацінвае шанцы Еўтушэнкі як 66 да 1, а Плялевіна — 100 да 1. І Еўтушэнка, і Плялевін трапляюць у спісы букмекераў некалькі апошніх гадоў.

Імя ўладальніка адной з самых прэстыжных прэмій у галіне літаратуры стане вядома напачатку каstryчніка.

► «ЭМЭЙЛ»-ПЫТАННЕ

ЧЯЯ КРОЎ У АПАЛІНЭРА?

«26 жніўня 1880 года нарадзіўся славуты французскі паэт Гіём Апалінэр. У беларускіх, як і замежных СМИ, інтэрнэтсайтах паведамлялася, што яго маці — польская арыстакратка Анжаліка Кастравіцкая. Раней жа мне даводзілася прачытаць, што Апалінэр — родзіч беларускаму паэту Карусю Каганцу, а ягоная маці — беларуска. Калі ласка, раскрыце праўду...»

**Антаніна Мацко,
настаўніца,
г. Стоўбцы.»**

30 чэрвеня 1834 года (Менскі дваранскі сход запісаў Кастравіцкіх як прадстаўнікоў паважанага старажытнага рода ў шостую частку дваранскай радаслоўнай кнігі).

Кастравіцкія прынялі дзеяны ўдзел у антырасійскім паўстанні 1863 года — і былі жорстка пакараны. Карл (Кароль) Самуілавіч Кастравіцкі, бацька будучага беларускага пісьменніка Каруся Каганца, быў высланы ў Сібір. Ягоны ж брат Міхаіл Апалінарый Кастравіцкі, штабс-капітан рускай арміі, таксама паўстанец 1863 года, здолеў эміграваць у Еўропу. Праз пэўны час у Рыме ў ягонай дачкі Анжалікі «пазашлюбна» і народзіца сын Вільгельм Альберт Уладзімір Аляксандар, які за псеўданімом возьме дзедава імя і стане сусветна вядомым паэтом Апалінэрам...

Насамрэч, радаводныя галіны Гіёма Апалінэра па матчынай лініі належалі беларускаму дрэву Кастравіцкіх.

Першым з рода Кастравіцкіх дакументы захавалі імя Івана, пра-васлаўнага шляхціча, скарбніка Мсціслаўскага княства. У XVI стагоддзі яго ўнук Сцяпан Кастравіцкі прыняў каталіцкую веру. Пасля пярэбараў з «родавага гнязда» — гарадзенскіх Кастроўчік — на Меншчыну Кастравіцкіх «перапісалі» з віленскіх дваранаў у менскія. Захаваўся і дакумент аб зацвярджэнні Кастравіцкім шляхецкай годнасці — ва «Указе Правительствующага Сената Герольдии» ад

МУЗЕЙ АЙТМАТАВА Ў ПЕРАДЗЕЛКІНА?

Спадчыннікі Чынгіза Айтматава падалі скаргу на дзеянні Міжнароднага літаратурнага фонда ў камісію Грамадскай палаты Расіі па культуры. Як паведамляеца на сайце ГП, Літфонд пасправаваў высяліць спадчынніка пісьменніка з дома ў падмаскоўным Перадзелкіна, дзе яны збіраліся зрабіць музей.

Пытанне пра стварэнне дома-музея пісьменніка павінна было вырашыцца ў верасні, аднак, як паведамляеца, 21 жніўня судовыя прыставы і паліцыянты спрабавалі выселіць спадчынніка.

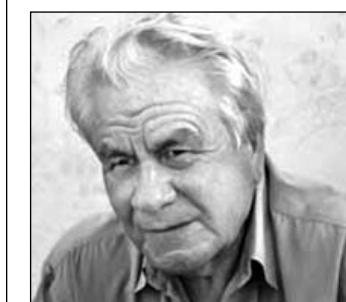
У мястэчку пісьменнікаў у Перадзелкіна Айтматава жыву з 1988 года. У ліку першых пісьменнікаў, якія пасяліліся там у сярэдзіне 1930-х гадоў, быў Барыс Пастэрнак, Ілля Ільф і Яўгеній Пятроў. У розныя гады ў Перадзелкіна жылі Булат Акуджава, Карней Чукоўскі, Валянцін Катаев і многія іншыя.

У наш час у мястэчку ўжо існуюць музеі Пастэрнака, Чукоўскага і Акуджавы, а таксама галерэя-музей Яўгенія Еўтушэнкі. Падобны музей хацелі адкрыць і да 85-годдзя з дня нараджэння Айтматава, аднак, па словах спадчынніка пісьменніка, Літфонд хоча стварыць адзін агульны музей з экспазіцыямі, прысвечанымі розным пісьменнікам.

У камісіі пры Грамадскай палате заявілі, што збираюцца ініцыяваць праверку дзейнасці Літфонда дзеля таго, каб захаваць мястэчка ў ранейшым выглядзе.

ПРЕМІЯ ІМЯ АЛЯКСАНДРА ГРЫНА

Лаўрэатам Усерасійскай прэміі Аляксандра Грына стаў уральскі пісьменнік Віктар Патанін з Кургана.

Архідыяцэзія Атланты можа разлічваць на сотні тысяч доляраў штогод. 50-адсоткавы ўдзел царквы ў правах на гандлёвую марку і аўтарскіх правах распаўсюджваеца таксама і да выпадкаў перапрацоўкі «Знесеных ветрам» для тэатра і балета.

Джозаф Мітчэл, адзін з двух сыноў Стывена Мітчэла, брата пісьменніцы, памёр у каstryчніку 2011-га ва ўзросце 76 гадоў. Ён быў членам кафедральнага прыходу Пана Хрыста ў Атланце і імкнуўся, каб храм і супольнасць атрымлівалі адмысловую падтрымку ад вернікаў. Апроч велізарнай сумы грошай, спадчына Мітчэла, перададзеная архідыяцэзіі Атланты, уключае збор уласнаручна падпісаных Маргарэт Мітчэл першых выданняў рамана з розных краінаў свету і яе асабістыя рэчы.

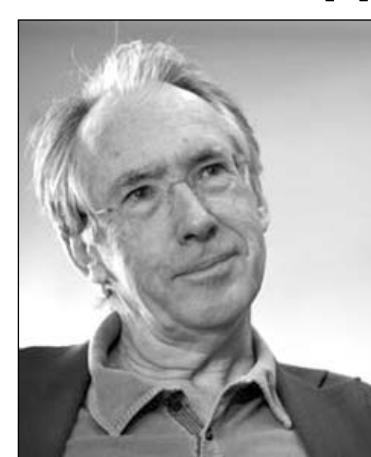
Архідыяцэзія Атланты абыае, што выкарыстае атрыманую спадчыну паводле волі памерлага ахвярадаўцы. Архібіскуп Уілтон Грэгоры перавядзе 7,5 млн доляраў на будаўніцтва кафедральнага храма, 1,5 млн доляраў атрымаюць сацыяльныя арганізацыі архідыяцэзіі, а 2 млн доляраў пойдуть на стварэнне адмысловага фонда.

Раней Віктар Патанін ужо быў уганараваны літаратурнымі прэміямі імя Буніна, Шукшына і Мамчына-Сібірака. А ў 2007 годзе выйшаў п'ятітомны збор яго твораў.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЛІТПАДЗЕЛ

Іэн Мак’юэн, лаўрэат Букераўскай прэміі, адзін з самых вядомых і паспяховых сучасных пісьменнікаў Вялікабрытаніі, заявіў, што з’яўляецца ангельскім, а не брытанскім пісьменнікам. Падобнае прызнанне, як паведаміла «The Guardian», аўтар рамана «Амстэрдам» зрабіў на Эдынбургскім фестывалі ў гутарцы з першым міністрам Шатландыі Алексам Салмондам.

Мак’юэн і Салмонд размаўлялі пра спецыфіку нацыянальнай літаратуры, калі пісьменнік адзначыў, што ангельская і шатландская літаратуры маюць розныя карані і сваю спецыфіку.

На ягоным меркаванні, нацыянальныя літаратуры не зніклі пасля з’яўлення Злучанага Каралеўства, і правільней было б казаць пра ангельскіх раманістаў і шатландскіх паэтаў, а не пра брытанскіх. У нейкім сэнсе, паводле пісьменніка, уся літара-

тура «правінцыйная», аднак ён падкрэсліў, што не выкарыстоўвае гэтае слова ў зневажальным значэнні.

У гаворцы былі згаданыя і Алімпійскія гульні ў Лондане, якія, як заявіў Мак’юэн, сталі ўшанаваннем менавіта «брытанства». У выпадку з культурай пісьменнікі раіць «нацыянальнае падзяляць».

На Эдынбургскім фестывалі за некалькі дзён да гэтага тему «ангельскасці» падняў і пісьменнік Ірвін Ўэлш, які, па сутнасці, аўбінаўціў арганізатораў Букераўскай прэміі ў дыскрымінацыі. Ён адзначыў, што сярод лаўрэатаў прэміі толькі брытанскія пісьменнікі сяродняга і верхняга класаў або выхадцы з былых колоній. Шатландскай жа літаратуры, заявіў Ўэлш, цяпер цяжка прабіцца да лонданскіх выдаўцу.